

*Bureau Advies Research Training
voor non-profit en overheid*

Een beroep doen op cultuur

*eindrapportage van een quick scan
naar de beschikbaarheid van en de behoefte aan
cultuureducatieve activiteiten voor het vmbo*

Juni 2012
Karin Klomp
Peter van der Zant

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

Het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie vroegen aan Bureau ART een quick-scan uit te voeren naar de beschikbaarheid van en de behoefte aan cultuureducatieve activiteiten voor het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). De uitkomsten van deze quick-scan worden benut bij de besluitvorming over de invulling van een nieuw op te zetten, gezamenlijk subsidieprogramma van het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Prins Bernhard Cultuurfonds, dat zich richt op de bevordering van cultuureducatie in het vmbo.

Bureau ART bracht het huidige aanbod voor het vmbo in kaart, door middel van deskresearch en telefonische interviews. Het voerde gesprekken met vertegenwoordigers van culturele instellingen (zowel in de Randstad als daarbuiten), met veel ervaring met het vmbo en inventariseerde wensen en behoeften bij docenten, cultuurcoördinatoren en directieleden van enkele vmbo-scholen.

Uit deze quick-scan kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

Cultuureducatie in het vmbo

Naast de verplichte kunstvakken en het vak CKV wordt er op vmbo-scholen in verschillende mate aandacht besteed aan kunst en cultuur. In grote lijnen zijn er vier typen vmbo-scholen:

- Cultuurprofiel scholen (meestal brede scholengemeenschappen met alleen vmbo-t);
- Vmbo-scholen met accent op een specifieke kunstdiscipline (theater, dans);
- Vmbo-scholen met extra aandacht voor kunst en cultuur, bijvoorbeeld onder de noemer van talentontwikkeling;
- Vmbo-scholen die weinig aandacht aan kunst en cultuur besteden.

De ontwikkeling van doorlopende leerlijnen bij cultuureducatie tussen primair onderwijs en het vmbo en tussen het vmbo en het mbo is nog niet ver gevorderd. Er zijn enkele samenwerkingsverbanden tussen vmbo-scholen en ROC's op het gebied van dans en muziek.

Soms stimuleren scholen en/ of culturele instellingen leerlingen in het vmbo na deelname aan cultuureducatieve activiteiten op school door te stromen naar (vrijtijds)activiteiten die worden aangeboden door lokale muziekscholen, kunstencentra, theatergroepen e.d. In de praktijk stromen, ook in de grote steden, nog weinig vmbo-leerlingen door naar het reguliere aanbod van deze instellingen. Dat wordt mede veroorzaakt door het tamelijk traditionele aanbod van de kunstencentra en muziekscholen, dat nauwelijks aansluit bij de jongerencultuur. Sommige lokale kunstencentra (in de grote steden) openen vestigingen in andere stadswijken of organiseren zelf clubs en bands op school als tussenschakel tussen het (na)schoolse aanbod en hun reguliere aanbod, om de doorstroom naar vrijetijdsactiviteiten te bevorderen.

Het aanbod van culturele activiteiten in het vmbo

Er zijn de afgelopen jaren door culturele instellingen enkele duizenden educatieve programma's voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld. De meeste van deze programma's zijn echter in algemeen bedoeld voor havo/vwo én vmbo of uitsluitend voor havo/ vwo. Slechts zo'n 75 programma's in Nederland zijn speciaal ontwikkeld voor het vmbo, zo blijkt uit de inventarisatie in het kader van de quick-scan. Naast enkele landelijke programma's (o.a. Vmbo on the move, TheMusicZone) worden de meeste van deze programma's aangeboden door culturele instellingen in Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland.

Het zijn vooral enkele musea, theaters en kunstencentra in de grote steden die speciale programma's voor het vmbo aanbieden. Het is moeilijk de programma's in te delen naar discipline; veel programma's combineren meerdere disciplines als dans, muziek en toneel.

Dat er slechts zo'n 75 programma's speciaal voor het vmbo zijn, betekent niet dat het algemene aanbod voor het voortgezet onderwijs per definitie niet of weinig geschikt is voor het vmbo. Steeds vaker worden op basis van het algemene aanbod programma's op maat voor één (vmbo-)school gemaakt. Ook zijn er veel projecten (m.n. in de Randstad) die de jongerencultuur centraal stellen en daarmee met name jongeren met een vmbo- of mbo-opleiding aantrekken. Maar deze initiatieven zijn vooral gericht op talentontwikkeling buiten schooltijd en beschikken vaak hooguit over enkele binnenschoolse componenten.

De quick-scan van het aanbod van cultuureducatie voor het voortgezet onderwijs in het algemeen en voor het vmbo in het bijzonder leert, dat slechts enkele projecten duidelijk aangeven voor welke leerjaren en/ of welke leerwegen in het vmbo het aanbod bedoeld is. Ook wordt slechts incidenteel aansluiting gezocht bij de kunstvakken, bij andere vakken (bijv. talen of techniek) of bij een of meer kerndoelen. Slechts enkele grotere musea in Leiden en Amsterdam en enkele theaters in de grote steden spelen in op specifieke talenten van vmbo-leerlingen, bijvoorbeeld nadruk te leggen op het museum als bedrijf, of op de techniek, decors en kostuums bij het theater.

Eisen aan programma's voor het vmbo

Volgens de culturele instellingen en de scholen moeten de volgende eisen worden gesteld aan nieuwe cultuureducatieve programma's voor het vmbo:

- Een meerjarig programma met een serie activiteiten;
- Structurele samenwerking tussen culturele instellingen en scholen;
- Culturele instellingen en scholen ontwikkelen samen aanbod;
- De school betaalt mee aan de ontwikkeling en uitvoering van het programma;
- Bij voorkeur nog een andere cofinancier (gemeente, provincie of sponsor);
- Betrokkenheid van de gemeente;
- Flexibel programma, waarbij men gaandeweg van de ervaringen leert;
- Structurele inbedding in het onderwijsprogramma van de school, commitment van de directie en draagvlak in het team;
- Regelmatige communicatie over het project in de school (directie, docenten, ouders, leerlingen);
- Docenten vrij geroosterd voor ontwikkeling en uitvoering van het programma;
- Maatregelen die zorgen dat de leerlingen het programma niet als vrijblijvend ervaren (beoordeling, cijfer, presentatie e.d.);
- Streven naar doorstroming naar culturele activiteiten buiten school.

Aanbevelingen

Op basis van deze quick-scan formuleert Bureau ART de volgende zes aanbevelingen aan het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie:

1. Richt de nieuwe regeling voor het vmbo op regionale samenwerking tussen culturele instellingen en scholen. Stel als eis dat de aanvragen voor de nieuwe regeling worden ingediend door een culturele instelling (of een samenwerkingsverband van culturele instellingen), die structureel samenwerkt (of wil gaan samenwerken) met een of meer scholen voor vmbo in de regio.
2. Beperk de eis tot overdraagbaarheid van de resultaten tot andere culturele instellingen en scholen in de regio. Vraag aan te geven op welke wijze en met welke middelen men de regionale overdracht denkt te realiseren.
3. Geef voorkeur aan plannen die onderdeel vormen van een meerjarig samenwerkingstraject tussen instelling(en) en school (scholen) en waarin in meetbare termen (d.w.z. SMART geformuleerd) wordt aangegeven hoe men met behulp van de financiële middelen uit de regeling van de huidige situatie naar de gewenste situatie (over 1 of 2 jaar) wil komen. De gewenste situatie kan bijvoorbeeld meer aandacht voor cultuureducatie op de school zijn, of een structurele inbedding van de huidige activiteiten in de kunstvakken of een verbinding tussen kunst en cultuur met vakken als techniek en taal of het realiseren van doorgaande leerlijnen naar buitenschoolse (vrijtijds)activiteiten, enzovoorts.
4. Vraag duidelijke garanties aan de culturele instelling ten aanzien van het interne draagvlak voor het programma waarvoor subsidie wordt aangevraagd. Dat kan door te vragen naar onder andere:
 - betrokkenheid van de directie van de culturele instelling bij het programma;
 - een beleidsplan van de culturele instelling waaruit blijkt dat men cultuureducatie in het vmbo als beleidsprioriteit heeft geformuleerd;
 - de ervaring van de betrokken medewerkers met het vmbo;
 - een document waaruit blijkt dat een of meer vmbo-scholen in de regio de komende jaren structureel willen samenwerken met de culturele instelling;
 - de (financiële) betrokkenheid van andere lokale of regionale partners, zoals gemeente, provincie of bedrijfsleven.
5. Vraag eveneens duidelijke garanties aan de betrokken vmbo-scholen ten aanzien van het draagvlak voor het programma binnen de school. Dat kan door te vragen naar onder andere:
 - betrokkenheid van de directie bij het programma;
 - een beleidsplan van de school waaruit blijkt dat de directie cultuureducatie als belangrijk aandachtspunt ziet;
 - een visie op cultuureducatie als onderdeel van het onderwijsprogramma;
 - betrokkenheid van een team van docenten bij het programma;
 - betrokkenheid van de leerlingen bij de invulling en uitvoering van het programma;
 - de eigen financiële bijdrage die de school levert;
 - de mate waarin betrokken docenten worden vrij geroosterd voor de activiteiten die zij moeten ontplooiën in het kader van het programma.
6. Vraag door middel van een evaluatieparagraaf aan te geven op welke wijze en met welke middelen de aanvrager de mate van doelbereiking wil gaan meten.

Inhoudsopgave

	blz.
Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	2
1. Inleiding	6
2. Cultuureducatie in het vmbo: een kort overzicht	7
3. Het aanbod van culturele activiteiten voor het vmbo	12
4. Wensen en behoeften van scholen en culturele instellingen	16
Bijlage 1: Overzicht culturele activiteiten voor het vmbo per provincie	
Bijlage 2: Checklist vragen interviews vmbo-scholen	
Bijlage 3: Checklist vragen interviews culturele instellingen	
Bijlage 4: Overzicht gesprekspartners	

1. Inleiding

Het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie vroegen aan Bureau ART een quickscan-onderzoek uit te voeren naar de beschikbaarheid van en de behoefte aan cultuureducatieve activiteiten voor het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Het vmbo is de grootste sector van het voortgezet onderwijs; zo'n 60% van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs volgt vmbo. De uitkomsten van deze quick-scan worden benut bij de besluitvorming over de invulling van een nieuw op te zetten, gezamenlijk subsidieprogramma van het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Prins Bernhard Cultuurfonds, dat zich richt op de bevordering van cultuureducatie in het vmbo.

De quick-scan van Bureau ART bestond uit drie onderdelen, die op elkaar voortbouwden.

a. Inventarisatie aanbod cultuureducatie vmbo

Door middel van deskresearch, Internetsearch en korte telefonische interviews werd het aanbod in kaart gebracht van de belangrijkste aanbieders (of bemiddelaars) van cultuureducatief aanbod specifiek voor het vmbo, met name de grotere culturele instellingen (theatergezelschappen, musea, orkesten, archieven e.d.) die door Rijk, provincie en/ of grote gemeenten worden gefinancierd, de lokale kunstencentra in de steden met meer dan 90.000 inwoners en de provinciale steunfuncties voor cultuureducatie.

b. Inventarisatie van 'good practice'

Vervolgens werden interviews afgenomen met vertegenwoordigers van zes culturele instellingen, die al enige jaren ervaring hebben met het ontwikkelen van educatief materiaal specifiek voor het vmbo: het Koorenhuis in Den Haag, het Regionaal Archief Leiden, Museumgroep Leiden, kunstencentrum De Leeuwenkuil in Deventer, Muziekschool Twenthe en de provinciale steunfunctie Edu-Art in Arnhem. De interviews hadden vooral tot doel te inventariseren wat in de praktijk wensen en behoeftes van het vmbo zijn, hoe men vanuit culturele instellingen aan deze wensen en behoeftes tegemoet is gekomen en wat de ervaringen zijn met het aanbod (zie bijlage 3 voor de volledige checklist met vragen).

c. Inventarisatie behoeftes van het vmbo

Tot slot werd een inventarisatie gemaakt van wensen en behoeftes in het vmbo aan cultureel aanbod door op vijf scholen voor vmbo (groeps)gesprekken te voeren met schoolleiders, docenten en cultuurcoördinatoren: CSG Reggesteyn in Nijverdal, SG Etty Hillesum/ 't Stormink en SG Etty Hillesum/ 't Slatink in Deventer en vmbo Compaien in Zaandam. In de gesprekken werd ingegaan op de ontwikkelingen die in het vmbo spelen voor wat betreft cultuureducatie, de ervaringen met het huidige culturele aanbod en de eisen die men stelt aan cultuureducatieve activiteiten (zie bijlage 2 voor de volledige checklist met vragen).

Ook werden resultaten van onderzoek naar cultuureducatie in het vmbo geïnventariseerd.

Dit is de rapportage over de quick-scan. In hoofdstuk 2 geven we een kort overzicht van cultuureducatie in het vmbo. Hoofdstuk 3 beschrijft in hoofdlijnen het aanbod van cultuureducatie voor het voortgezet onderwijs in het algemeen en het vmbo in het bijzonder. In hoofdstuk 4 gaan we in op de wensen en behoeften van culturele instellingen en vmbo-scholen. Bijlage 1 bevat een overzicht van specifieke programma's voor het vmbo. Bijlage 2 en 3 bevatten de checklisten met vragen die in de interviews werden gebruikt. Bijlage 4 bevat een overzicht van de geïnterviewden.

2. Cultuureducatie in het vmbo: een beknopt overzicht

In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van de stand van zaken in het vmbo voor wat betreft cultuureducatie en aandacht voor kunst en cultuur.

Kunstvakken

De kunstvakken in het vmbo zijn onderverdeeld in Kunstvakken 1 en Kunstvakken 2. Kunstvakken 1 bestaat uit twee verplichte onderdelen: het leergebied Kunst en cultuur bij de onderbouw en het vak CKV in de bovenbouw.

Tot kunstvakken I behoren de vakken die behoren tot de beeldende vormgeving, muziek, dans en drama in de basisvorming. Ten minste één van deze vakken moet in het gemeenschappelijk deel van de leerwegen worden aangeboden (binnen het vmbo zijn er vier leerwegen: basisberoepsgericht, kaderberoepsgericht, gemengde leerweg en theoretische leerweg). De school heeft de keuze uit tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, audiovisuele vormgeving, een combinatie van deze (beeldende) vakken, muziek, dans en drama. Het programma van deze verschillende vakken bevat twee gemeenschappelijke exameneenheden culturele en kunstzinnige vorming (CKV): Culturele activiteiten en Reflectie op het kunstdossier.

Kunstvakken I kent een minimum verplicht aantal uren; voor de gehele cursusduur van het vmbo geldt een minimum verplichting van 320 uren. Naast de 280 uur voor kunstvakken in de basisvorming, bestaat kunstvakken I uit een examenonderdeel van 40 uur voor culturele en kunstzinnige vorming.

Daarnaast kent het vmbo Kunstvakken 2: in de bovenbouw van het vmbo kunnen leerlingen in het vrije deel van de theoretische en gemengde leerweg één van de Kunstvakken 2 kiezen: drama, muziek of beeldende vakken (tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen, audiovisuele vormgeving, film of fotografie). Kunstvakken 2 wordt afgesloten met een centraal schriftelijk examen en een praktijkexamen.

Uit onderzoek van Sardes en Oberon¹ blijkt dat leerlingen op het vmbo in de onderbouw gemiddeld 3,6 uur per week besteden aan de kunstvakken.

Op het Thamen College in Uithoorn werd onlangs een dansproject voor brugklasleerlingen van het vmbo georganiseerd. Leerlingen oefenden in kleine groepen van 12-15 leerlingen hun dans/bewegingsact. Techniekleerlingen hielpen bij de technische ondersteuning. Ze werden begeleid door een docent elektrotechniek en verzorgden twee avonden alles wat met de techniek te maken heeft: danslocaties in de school uitlichten met spots, rooeffecten regelen en uitvoeren, stroom aanleggen in een verduisterde school, stroboscopen aansluiten, finale in de aula uitlichten, microfoons bedienen, licht- en geluidseffecten in de school en storingen verhelpen. Studenten dans van het Nova College hielpen bij de dansact. Ouders werden betrokken als hulp in de school. Conclusie van de schoolleiding: er werden onverwachte talenten van de vmbo'ers aangetoond.

Het vak CKV

Culturele Kunstzinnige Vorming (CKV) is een examenonderdeel voor alle leerwegen het vmbo. De kern van CKV bestaat uit vier culturele activiteiten en het kunstdossier. Leerlingen ondernemen deze activiteiten op het gebied van kunst en cultuur en doen hiervan verslag in hun kunstdossier. Dit kunstdossier vormt het uitgangspunt voor het schoolexamen.

Het doel van CKV is dat leerlingen kennis maken met hun culturele omgeving en zelfstandig een keuze maken uit het culturele aanbod. Cultuur wordt daarbij breed opgevat.

Uit onderzoek blijkt, dat het vak CKV zich in korte tijd een goede positie heeft weten te verwerven binnen het curriculum, mede door de cultuurbonnen (c.q. Cultuurkaart).

¹ Sardes en Oberon, Monitor Cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs, 2009

Organisatorisch zijn er geen grote problemen, alleen de financiën en het geringe aantal uren voor CKV-docenten blijft een probleem. Ook blijkt het vaak niet mogelijk een echt multidisciplinair docententeam samen te stellen. Er wordt op de meeste scholen samengewerkt met diverse culturele instellingen, met name instellingen voor cultuureducatie of provinciale steunfuncties; het havo/vwo werkt gemiddeld met iets meer instellingen samen dan het vmbo.

Voor het vak CKV hebben diverse educatieve uitgeverijen speciale methodes ontwikkeld. Zo heeft Malmberg de lesmethode Kunstwerk voor het vmbo op de markt gebracht, waarin het beleven van culturele activiteiten centraal staat. Daarnaast zijn er Palet van Thieme Meulenhoff, Full Color van Eisma en De Voorstelling van EPN. Alle methodes kennen ook een website met powerpoint presentaties, kijkopdrachten e.d.

Scenario's kunst en cultuur

Het draagvlak voor Kunst en Cultuur binnen het voortgezet onderwijs wordt vaak geduid aan de hand van de scenario's van de Taakgroep vernieuwing Onderbouw². Deze Taakgroep beschrijft vier scenario's over de plaats van cultuureducatie in de school. De scenario's lopen op van geen integratie in scenario 1 tot integratie in zeer ruime mate in scenario 4 in het onderwijsprogramma van de school:

- Scenario 1: Samenhang door afstemming.
- Scenario 2: Samenhang via projecten.
- Scenario 3: Samenhang via integratie.
- Scenario 4: Samenhang via competenties.

Cultuurbeleidsplan

Sardes en Oberon doen regelmatig onderzoek naar cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Uit het onderzoek dat zij in 2009 verricht hebben blijkt, dat 52% van de vmbo-scholen een schriftelijk vastgelegde visie op cultuureducatie heeft; 38% zegt wel over een visie te beschikken maar deze niet schriftelijk te hebben vastgelegd, 10% heeft geen visie op cultuureducatie.

Het Utrechts Centrum voor de Kunsten en de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht werken samen om cultuureducatie in het vmbo te stimuleren. Zij hebben onder andere de volgende tips geformuleerd voor het aanbod van culturele instellingen:

- Bekijk de scenario's voor het leerdomein kunst en cultuur
- Bekijk structurele samenwerking: aanbodgericht, vraaggericht of coöperatief.
- Geef de school de meerwaarde aan van een langere termijn samenwerking.
- Ga na wat de plaats is van kunst- en cultuureducatie in het programma van de school, het beleid van de school en omgeving van de school.
- Bespreek het concept van het project met de vmbo-docent en/ of de school en stel het samen vast.
- Betrek leerlingen bij de invulling van het concept van het project.
- Voer met de kunstenaars, docent, school en leerlingen een nagesprek.
- Stimuleer en betrek de eigen inbreng van de leerlingen bij de evaluatie van het project.
- Documenteer het project, dan kan het een basis vormen voor een volgend project.

² Taakgroep vernieuwing Onderbouw, Beweging in de onderbouw, 2004

Cultuurprofiel scholen

Er zijn 29 scholen in Nederland officieel geregistreerd als Cultuurprofiel school, 22 andere scholen zijn begin 2008 gestart in een Ontwikkelingsnetwerk CultuurProfiel scholen (ONCPS). Om erkend te worden als Cultuurprofiel school moet de school structureel samenwerken met meerdere culturele instellingen of personen uit de wereld van kunst en cultuur.

Veel scholen zijn brede scholengemeenschappen met vmbo-t. Een enkele school (bijv. het Oosterlichtcollege in Nieuwegein) is een brede scholengemeenschap met alle leerwegen van het vmbo.

Het Oosterlicht College is een van de scholen die erkend is door de Vereniging voor Cultuurprofiel scholen. Kunst en cultuur draagt volgens de school bij aan een goede sfeer op school en spoort vakdocenten aan vakoverstijgend te werken. Zowel in de lessen als daarbuiten komen leerlingen gedurende de gehele schooltijd vele malen in aanraking met kunst en cultuur. Er zijn toneeluitvoeringen, podiumavonden, poëzieprojecten, theatersportavonden en muziektheatervoorstellingen. De school beschikt over een eigen theater. Het Oosterlicht College heeft een vaste samenwerking met de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht; de studenten geven workshops aan de leerlingen of voeren theaterprojecten uit. Ook wordt samengewerkt met YO! Opera Utrecht, Vocaallab Nederland, Landschap Erfgoed Utrecht, Kunst Centraal Bunnik en Theater De Kom Nieuwegein. Bovendien biedt de school in samenwerking met Theater De Kom aan leerlingen een cultuurabonnement aan. Voor de onderbouw betreft dit drie voorstellingen (dans, theater en muziek), de bovenbouwleerlingen kunnen kiezen uit verschillende voorstellingen.

Accent op specifieke kunstdisciplines in het vmbo

Vmbo-scholen krijgen steeds meer ruimte om het onderwijs in de bovenbouw van het vmbo zelf vorm te geven, bijvoorbeeld om in te spelen op ontwikkelingen in buurt, stad of regio, of om beter aan te sluiten bij de behoeften van hun leerlingen ('ruimte in de regio').

Zo bestaat er sinds 2004 bij het Goese Lyceum de mogelijkheid een beroepsgerichte opleiding theater, dienstverlening en techniek te volgen op het niveau van het vmbo. Deze opleiding, de vmbo Theaterschool, is bestemd voor leerlingen die na het basisonderwijs naar het vmbo gaan en later willen werken in de wereld van theater, ontspanning (entertainment) en evenementen. Het opleidingsniveau is die van de basisberoepsgerichte, de kaderberoepsgerichte en de gemengde leerweg. De opleiding vormt een basis voor zowel doorstroming naar de mbo-theateropleidingen als naar andere mbo-opleidingen in de economische, technische of dienstverlenende sectoren. Het programma bestaat, naast algemeen vormend onderwijs, uit de volgende vakgebieden:

- Theaterinhoud: toneelspel, zang, dans, regie, muziek.
- Theatertechniek: licht, geluid, toneel, video, radio.
- Theatervormgeving: decor, grafische techniek, grimeren, desktoppublishing.
- Theaterorganisatie: Pr, evenementenorganisatie, basisadministratie en kassabeheer.

Andere vmbo-scholen leggen zich specifiek toe op de discipline dans. Een voorbeeld is het Scheldemond College, een brede scholengemeenschap voor havo/vwo en vmbo in Vlissingen, dat een samenwerkingsverband is aangegaan met het CIOS van ROC Zeeland, om leerlingen uit klas 1 en 2 onder en na schooltijd danslessen aan te bieden. Dat gebeurt op twee niveaus. Het tweede niveau is bedoeld voor leerlingen die als (top)talent worden gekwalificeerd). Zo kunnen talentvolle dansers hun schooldiploma halen en doorstromen naar bijv. de Havo voor Muziek en Dans in Rotterdam, de vooropleiding van de Rotterdamse Dansacademie (onderdeel Codarts, Hogeschool voor de Kunsten). Bij dit initiatief is ook Kunsteducatie Walcheren betrokken.

In 2006 gaf de SLO een brochure uit met portretten van vmbo-scholen die kunst en cultuur centraal zetten in het onderwijsprogramma³. Er worden vier scholen gepresenteerd die, naast CKV voor alle bovenbouwleerlingen, op andere manieren aandacht besteden aan talenten die op hun school aanwezig zijn. Zoals de Theaterklas van het Stedelijk Lyceum in Enschede, waarvoor leerlingen vanaf de eerste klas kiezen en uiteindelijk ook examen doen. Of de CapArtist opleiding van de Van der Capellen scholengemeenschap in Zwolle, waar leerlingen worden voorbereid op een beroepsopleiding in het mbo. Of de vooropleiding dans van het Oostvaarders College in Almere, die leerlingen voorbereidt op een docentenopleiding in de sector dans. Het Varias College in Den Haag biedt leerlingen Techniek een kennismaking met theatertechniek.

Het H.N. Werkman College in Groningen is een Cultuurprofiel school met havo, vwo en vmbo-t. De school werkt o.a. samen met het Prins Claus Conservatorium, Academie Minerva, de Muziekschool, het Noorderpoort en Dansacademie Lucia Marthas. Via de zogenaamde Raamregeling kunnen leerlingen die een (voor)opleiding volgen aan een conservatorium of kunstacademie rekenen op speciale faciliteiten en begeleiding.

Extra aandacht voor kunst en cultuur in het vmbo

Een (onbekend) aantal vmbo-scholen besteedt extra aandacht aan kunst en cultuur. Dat gebeurt onder andere in de vorm van kunst- en cultuurklassen en/ of Talentenklassen. Zo heeft vmbo 't Venster in Arnhem een speciale kunst- en cultuurklas; leerlingen krijgen in deze klas naast het normale onderwijsprogramma meer uren beeldende vorming en drama. Het gaat bijvoorbeeld om grimeren, theaterlicht opbouwen en uitlichten, decor bouwen e.d. Daarnaast gaan leerlingen naar musea, theatervoorstellingen en volgen ze workshops bij andere instellingen (theaters, ArteZ, het Domein en Circustheaterschool).

Een ander voorbeeld is het Stedelijk College Zoetermeer, met o.a. vmbo; dit College kent naast een Kunst- en Cultuurklas ook een Talentenklas Theater en Multimedia en een Dansklas, in samenwerking met het lokale kunstencentrum. Deze talentenklassen vormen voor leerlingen een mogelijke opstap naar vervolgoopleidingen in het MBO.

Culturele activiteiten op school vormen voor veel leerlingen een eerste kennismaking met actieve kunstbeoefening. Een voorbeeld zijn de projecten van Compaen, een vmbo-school met ca. 730 leerlingen in Zaandam. Deze school is drie jaar geleden gestart met een structureel cultuurproject voor alle leerjaren. In het eerste leerjaar nemen alle leerlingen deel aan allerlei actieve vormen van kunstbeoefening, als onderdeel van het enkele jaren geleden ingevoerde projectonderwijs. Er zijn projecten Techniek, Taal, Kunst&Cultuur en Sport. In het project Kunst&Cultuur wordt toegewerkt naar een voorstelling Romeo&Julia, voor ouders en andere belangstellenden. In leerjaar 2 biedt de school talentgroepen aan waarbij de leerling zich verder kan verdiepen in een onderwerp naar hun keuze. De leerlingen kunnen twee onderwerpen kiezen uit zes thema's. Kunst&Cultuur is daar één van. Het vormt een van de meest populaire onderwerpen op de school. Het project heet Spotlight. In het derde leerjaar nemen leerlingen deel aan het project Roos09 van Bekijk 't. Romeo&Julia en Spotlight zijn interdisciplinair van opzet; allerlei disciplines, zoals dans, toneel, muziek, vj, maar ook media en podiumtechniek (decorbouw) vermengen zich. Binnen de school zijn de projecten vakoverstijgend. Dat betekent dat ook docenten van andere vakken, zoals taal, aan de projecten Kunst&cultuur bijdragen. De projecten maken deel uit van het lesrooster; het is dus geen extra activiteit voor de leerlingen en docenten. Docenten krijgen roosteruren om het project voor te bereiden.

³ SLO, Kunst en cultuur in het vmbo, Enschede, 2006.

Samenhang en doorlopende leerlijnen

Uit onderzoek van Oberon en Sardes (2009) blijkt dat op slechts een kwart van de scholen sprake is van één samenhangend, structureel programma. Op 41% van de scholen zijn sommige activiteiten op het gebied van cultuureducatie qua thema of onderwerp op elkaar afgestemd, op 32% van de scholen is er uitsluitend sprake van incidentele, losstaande activiteiten.

De ontwikkeling van doorlopende leerlijnen in cultuureducatie tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs staat volgens Oberon en Sardes nog in de kinderschoenen, met name in de aansluiting tussen primair onderwijs en vmbo (en ook tussen vmbo en mbo). Op 5% van de VO-scholen vindt afstemming plaats met het basisonderwijs. Op 73% van de VO-scholen is er helemaal geen sprake van een doorlopende leerlijn van het primair naar het voortgezet onderwijs.

Meer dan driekwart van de scholen zegt met een doorlopende leerlijn te werken, maar een ruime helft doet dit slechts in beperkte mate. Ruim een kwart van de scholen werkt 'in grote mate' met een cumulatief programma waarin steeds wordt voortgebouwd op de eerder opgedane kennis van vaardigheden. Op slechts één vijfde van de scholen is er 'in grote mate' sprake van een doorgaande leerlijn binnen-buitenschools.

Doorstroom naar mbo

Een veel gesignaleerd probleem is dat leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo en het praktijkonderwijs niet kunnen doorstromen naar het kunstonderwijs op mbo-niveau. Daarom bieden sommige organisaties en gezelschappen alternatieve leerroutes aan, in meer of minder gestructureerde vorm. Voorbeelden zijn het fulltime trainingsprogramma DOXworks! van theatergroep DOX en het ISH Institute, waar jongeren trainingen kunnen volgen, waaronder TrainISH, een schoolvervangend traject voor voortijdige schoolverlaters. In 2007 startte ISH in samenwerking met het ROC van Amsterdam en het Montessori College het opleidingsinstituut Fame-ISH, waar jongeren een opleiding krijgen waarin theater en sport samenkomen; einddoel is een baan als professioneel performer.

3. Het aanbod van culturele activiteiten voor het vmbo

Dit hoofdstuk beschrijft de hoofdlijnen van het aanbod van culturele activiteiten voor het vmbo in Nederland. In de bijlage wordt een uitgebreider overzicht per provincie gegeven.

Algemeen

Het is niet precies bekend welke activiteiten culturele instellingen allemaal ontplooiën op het terrein van cultuureducatie in het voortgezet onderwijs. Veel van deze activiteiten spelen zich af op lokaal niveau, zeker wat betreft de kleinere culturele instellingen voor kunst en erfgoed. De (door het rijk) gesubsidieerde instellingen ontwikkelen de laatste jaren (daartoe gestimuleerd door overheden) steeds meer educatieve activiteiten voor het onderwijs, vooral voor de bovenbouw havo/ vwo, hoewel het percentage instellingen dat zich op het vmbo richt toeneemt.

Vmbo-leerlingen van het Haagse Johan de Witt College speelden een grote rol bij de uitwerking en vormgeving van het project De emotietrip in het museum Gevangenpoort. Onderdeel van de emotietrip is een audiotour. De leerlingen deden suggesties om de audiotour aantrekkelijk te maken voor henzelf en andere vmbo'ers. De tien jongeren en een begeleidend docent kwamen vijf keer bij elkaar om samen met de educatief medewerker van museum De Gevangenpoort te audiotour te ontwikkelen. Vragen tijdens de bijeenkomsten waren o.a.: welke onderwerpen zijn interessant? wat zijn goede plekken om tijdens de audiotour stil te staan? welke verhalen houden de aandacht vast en welke niet? wat zijn de voor- en nadelen van verschillende soorten apparatuur? wat voor (achtergrond)muziek en achtergrondgeluiden zijn nodig?

Er zijn de afgelopen jaren door culturele instellingen duizenden educatieve programma's voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld (alleen al in de regio Amsterdam bijna 700). De meeste van deze programma's zijn echter in algemeen bedoeld voor (onderbouw en bovenbouw) havo/vwo én vmbo. Slechts zo'n 75 programma's in Nederland (zie bijlage) zijn expliciet ontwikkeld voor het vmbo. Maar dat betekent niet, dat het algemene aanbod voor het voortgezet onderwijs niet of minder geschikt is voor het vmbo. Steeds vaker worden programma's op maat voor één school gemaakt. Ook zijn er veel initiatieven (MEET MY STREET, Urban House, AIGHT, Digital Playground, NAXT e.d.) die de jongerencultuur (in de grote steden) centraal stellen en daarmee met name jongeren met een vmbo- of mbo-opleiding aantrekken. Maar deze initiatieven zijn vooral gericht op talentontwikkeling buiten schooltijd en beschikken vaak hooguit over enkele binnenschoolse componenten.

Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat CKV-docenten in het vmbo vinden dat het culturele aanbod voor de leerlingen volgens hen teveel is toegesneden is op havo/vwo-leerlingen⁴. Het aanbod van veel musea en andere culturele instellingen richt zich zelfs vaak expliciet op havo/vwo-leerlingen. Maar de laatste jaren zijn er veranderingen ten goede te zien. Zo richten kunstcentra in de grote steden (Koorenhuis in Den Haag, UCK in Utrecht, SKVR in Rotterdam) zich steeds meer met hun aanbod op het voortgezet onderwijs als geheel, dus inclusief het vmbo en stijgt de waardering van de vmbo-scholen voor dit aanbod. Deze verandering werd mede gestimuleerd door het Actieplan Cultuurbereik, waarin het vmbo een van de prioriteiten was.

⁴ Marjon Drenth, Marjolein Vervaet en Peter van der Zant, Dàt weten we allemaal al, Eindrapportage van een quick-scan naar de resultaten van onderzoeken op het gebied van cultuureducatie in het voortgezet onderwijs, oktober 2005

Het materiaal voor het vmbo moet goed aansluiten bij de wijze waarop vmbo-leerlingen informatie verwerken, dat wil zeggen met accent op persoonlijke verhalen, doe-opdrachten, aandacht voor helden, in een visueel aantrekkelijke vorm, (zeer) korte teksten en inzet van ICT-middelen en sociale media⁵. Ook moet het aansluiten bij hun eigen (jongeren)cultuur.

Docente beeldende vorming Tineke Kok deed onlangs in het kader van haar masterscriptie onderzoek naar de vraag hoe men ervoor kan zorgen dat vmbo-leerlingen museumbezoek boeiend en zinvol vinden. Enkele conclusies uit haar scriptie:

- Het vraaggericht werken en de samenwerking met scholen zou moeten worden uitgebreid maar stuit op twee problemen: de musea hebben te weinig geld om maatwerk te leveren en scholen zijn niet goed in staat hun vraag te formuleren.
- De musea hebben geen goed beeld van de structuur van het vmbo-onderwijs.
- Ook leerlingen moeten betrokken worden bij samenwerking tussen musea en scholen. Een directe betrokkenheid bij het tot stand komen en inrichten van een tentoonstelling is iets wat goed werkt bij vmbo-leerlingen.
- Succesvolle projecten zijn die welke op maat gemaakt zijn voor een bepaalde school of groep leerlingen. Dit betekent dat ook voor het vmbo maatwerk geleverd moet worden.

In het museum willen vmbo-leerlingen vooral actief 'dingen kunnen doen' en moeten ze zich aangesproken voelen door het onderwerp.

Verankering van cultuureducatie in het onderwijsprogramma

Oberon gebruikt voor de Monitor Cultuureducatie Voortgezet Onderwijs negen indicatoren voor de mate van verankering van cultuureducatie in het onderwijsprogramma van scholen:

- Vastgelegde visie
- Samenhangend programma
- Aanwezigheid cultuurcoördinator
- Voldoende draagvlak
- Deskundige docenten
- Structurele samenwerking scholen en culturele partners
- Structurele financiën
- Goede accommodatie
- Evaluatie van de opbrengsten.

Uit de laatste monitor van Oberon⁶ (2008-2009) blijkt dat de cultuurcoördinator het meest voorkomt (82% van alle scholen), een goede accommodatie het minst (10%):

1. Cultuurcoördinator (82%)
2. Vastgelegde visie (64%)
3. Deskundigheid docenten (61%)
4. Structurele samenwerking (56%)
5. Evaluatie (54%)
6. Structurele financiën (52%)
7. Samenhangend programma (29%)
8. Breed draagvlak (20%)
9. Goede accommodatie (10%).

Oberon geeft voor deze indicatoren geen uitsplitsing tussen havo/ vwo en vmbo.

⁵ Marjon Drenth, Marjolein Vervaet en Peter van der Zant, Dàt weten we allemaal al, Eindrapportage van een quick-scan naar de resultaten van onderzoeken op het gebied van cultuureducatie in het voortgezet onderwijs, oktober 2005

⁶ Oberon, Monitor Cultuureducatie VO, meting 2008, 2009

Vmbo on the move is een project dat jongeren in het vmbo wil stimuleren om meer te bewegen. Ruim 60 procent van de vmbo-leerlingen haalt de Nederlandse Norm Gezond Bewegen niet (een uur per dag matig intensief bewegen). Het project wordt gefinancierd door het Ministerie van VWS en het VSBfonds. Een van de twee pijlers van het project, Dansend naar school, betreft het stimuleren van dans op vmbo-scholen. Op vijf vmbo-scholen is onderzocht hoe de band tussen binnen- en buitenschools aanbod kan worden versterkt.

Musea

Musea hebben in vergelijking met andere sectoren relatief vaak specifieke programma's voor het vmbo. Interessant zijn Amsterdam en Leiden, waar musea samenwerken bij hun projecten voor het vmbo. In Amsterdam is dat G.R.A.S., het samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum, het Amsterdam Museum en het Stedelijk Museum. In Leiden werken de zeven musea (en Regionaal Archief Leiden) samen in BeMused. In beide gevallen gaat het om educatieve activiteiten die aansluiten bij specifieke vakken of leerwegen in het vmbo.

De Museumschool, een soort dependance van museum Jan Cunen in Oss, is gevestigd in vmbo-school Het Hooghuis in Oss. Het Hooghuis is een cultuurprofielschool. De Museumschool is in 2003 gestart. Sinds 2010 wordt er weer nieuw leven in geblazen. Door een project van twee jaar wordt ernaar gestreefd cultuureducatie een structurele plaats in het onderwijsprogramma van de vmbo-school te geven. Het project wijkt af van de 'reguliere' educatieve activiteiten, doordat deze activiteit niet zich niet tijdelijk, 'in de marge' van een tentoonstelling in het museum afspeelt, maar structureel, niet gebonden aan een bepaalde tentoonstelling, op de vmbo-school. In het schooljaar 2011/2012 zijn negen leerlingen van het Hooghuis aan de slag gegaan in de Museumschool. In samenwerking met drie kunstenaars maakten ze een tentoonstelling rondom het thema identiteit met eigen werk en werk uit de collectie van Museum Jan Cunen.

Theaters

Sommige theaters in de grote steden, zoals het Muziektheater in Amsterdam, besteden aparte aandacht aan het vmbo. In de educatieve projecten ligt dan het accent op aspecten van het theater die aansluiten bij de interesses van vmbo-leerlingen, zoals de decors, techniek, belichting, geluid en kostuums.

In opdracht van Mocca deed Ymkje Koopal een kwalitatief onderzoek naar de invloed van Theatereducatie Amsterdam ("Breder kijken dan je eigen huis", mei 2011). Zij concludeert het de educatieve activiteiten van de partners die zijn aangesloten bij Theatereducatie Amsterdam (Frascati, Krakeling, MC, Het Muziektheater, Podium Mozaïek, Rozentheater, Stadsschouwburg Amsterdam, Toneelgroep Amsterdam, De Toneelmakerij en Tropentheater) vooral gericht zijn op het havo/ vwo; het aanbod is met name bedoeld voor bovenbouw havo/ vwo. Educatie voor het vmbo en het speciaal onderwijs komen veel minder voor. Uitzonderingen zijn het MC Theater, het Muziektheater en het Tropentheater. Het MC Theater heeft een visie ontwikkeld op de workshops die aansluiten bij het vmbo. Er wordt in deze workshops juist meer accent gelegd op het werken met het hoofd en juist minder op het fysieke. Een voorbeeld is de workshop bij de voorstelling *HRMNNH! Kung Fu Hossel*. Bij de workshop voor de vmbo-leerlingen werd ingegaan op de leer van Confucius, de filosofie achter kung fu. Zij kregen dus niet een workshop waarbij ze fysiek aan de slag moesten. In de workshop voor het vwo werd juist accent gelegd op het fysieke en kregen de leerlingen een 'bootcamp kung fu'.

Lokale kunstencentra

In grote steden als Rotterdam, Utrecht en Den Haag hebben de lokale kunstencentra (SKVR, het Utrechts Centrum voor de Kunsten en het Koorenhuis) al jaren een apart organisatieonderdeel voor het onderwijs (zowel basis- als voortgezet onderwijs). Opvallend is dat deze centra weinig specifiek aanbod hebben voor het vmbo, maar vooral algemeen voor het voortgezet onderwijs. Toch sluiten veel activiteiten nauw aan bij de jongerencultuur in de grote steden en (daarmee) bij vmbo-jongeren.

In andere steden hebben de lokale kunstencentra, die van oudsher met name vrijetijdsactiviteiten voor volwassenen en jongeren aanbieden, de laatste tien jaar steeds meer aanbod voor het onderwijs ontwikkeld. De trend is momenteel zelfs dat gemeenten alleen nog geld uittrekken voor de onderwijsactiviteiten, zodat de cursussen in de sector vrije tijd voortaan zonder subsidie, dus kostendekkend, moeten worden aangeboden.

Probleem blijft, ook in de grote steden, dat vmbo-leerlingen weinig doorstromen naar het reguliere aanbod van muziekscholen, lokale kunstencentra e.d. Dat wordt mede veroorzaakt door het tamelijk traditionele aanbod van deze centra, dat nauwelijks aansluit bij de jongerencultuur. Daarom openen lokale kunstencentra soms vestigingen in andere stadswijken (het Koorenhuis in Escamp) of organiseren zelf clubs en bands (UCK) als tussenschakel tussen het (na)schoolse aanbod en hun reguliere aanbod.

X11 is een vmbo-school die onderwijs biedt op het niveau van BBL, KBL en GL/TL. De school deelt een gebouw met het Grafisch Lyceum Utrecht (GLU); 80% van de leerlingen van X11 stroomt door naar het GLU. De school besteedt veel aandacht aan talentontwikkeling en de ontwikkeling van creativiteit, gecombineerd met inzicht in techniek. Sinds 2011 is de school cultuurprofiel school. In de onderbouw krijgen de leerlingen kunst&cultuur als vak, ca. 6 uur per week. Daaronder vallen grafimedia, drama, kunst en cultuur handmatig (schetsen, schilderen, ontwerpen). In de bovenbouw krijgen ze lessen grafimedia en kv2. Op X11 zijn de praktijkvakken afkomstig uit drie grafmediavakgebieden: printmedia, audiovisueel&theater en multimedia.

X11 verweeft kunst en cultuur op verschillende manieren met het onderwijs. Ten eerste wordt elk vak in het curriculum zoveel verbonden met een creatief vak. Ten tweede worden vaste thema's die meerdere vakken en culturele disciplines overkoepelen in verschillende leerjaren uitgediept. Ten derde gaat de school culturele partnerschappen aan met instellingen in de gemeente Utrecht, o.a. het Aboriginal Art Museum en Filmtheater 't Hoogt.

De rol van de (provinciale) steunfuncties

In de afstemming tussen vraag en aanbod spelen de (provinciale en regionale) steunfuncties een belangrijke rol. Zij zijn zich de afgelopen vijftien jaar steeds meer (ook) op het voortgezet onderwijs gaan richten. De laatste jaren is er echter een tegengestelde beweging gaande. De steunfuncties zijn alleen nog maar bemiddelaar tussen vraag en aanbod of stoten zelfs hun activiteiten voor het voortgezet onderwijs geheel af (o.a. Kunst Centraal). De scholen zijn over het algemeen tevreden over hun optreden, het havo/ vwo nog meer dan het vmbo. In het vmbo wordt soms geklaagd over de onvoldoende aansluiting van het aanbod op het niveau van de leerlingen. De culturele instellingen zijn iets minder positief in hun oordeel over de steunfuncties, mede omdat deze ook als concurrent worden ervaren (wanneer ze meer zijn dan alleen bemiddelaar tussen vraag en aanbod). Voor het vak CKV spelen de steunfuncties een minder dominante rol; zij hebben vooral een taak vervuld in het vormen van netwerken van CKV-docenten en het informeren van docenten en leerlingen over het culturele aanbod in de regio (maar veel CKV-netwerken zijn inmiddels weer gestopt).

4. Wensen en behoeften van scholen en culturele instellingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de uitkomsten van de gesprekken die werden gevoerd op vmbo-scholen en bij culturele instellingen met veel ervaring in het vmbo.

Culturele instellingen

Vanuit de culturele instellingen gezien bestaat het vmbo-veld uit minimaal drie typen scholen:

- a. Cultuurprofiel scholen
- b. Vmbo-scholen met extra aandacht voor kunst en cultuur
- c. Vmbo-scholen die nauwelijks aandacht aan kunst en cultuur besteden.

Een subsidieregeling zou voor alle drie de typen scholen meerwaarde kunnen hebben:

Bij c: de eerste stap naar meer aandacht voor kunst en cultuur;

Bij b: de stap naar verdere integratie van kunst en cultuur in het onderwijsprogramma, bijvoorbeeld door aansluiting van cultuureducatieve activiteiten bij de kunstvakken of bij vakken als taal of techniek;

Bij a: de actualisering van het cultuurprofiel, gegeven de 'nieuwe tijd' met bezuinigingen e.d.

De culturele instellingen waarmee werd gesproken vinden over het algemeen, dat aanvragen voor een subsidieregeling beter vanuit een culturele instelling kunnen worden gedaan dan vanuit een school. Zo zegt iemand met veel ervaring in het voortgezet onderwijs: "Als je kiest voor de school, dan moet het door schoolbesturen worden aangevraagd. We hebben daar ervaring mee met de schoolbesturen onze stad. Die besturen zijn heel goed op de hoogte van de subsidiemogelijkheden van de gemeente, maar toch gaat het aanvragen erg traag. Dan wordt het eerst bij de locaties uitgezet en vervolgens is het onduidelijk wie nu eigenlijk het plannetje gaat schrijven. Het lijkt me realistischer als het initiatief bij een culturele instelling ligt, die doen dat veel sneller. Bovendien heeft dat als voordeel dat dan meerdere scholen bij het project kunnen worden betrokken."

Een medewerker van een cultureel centrum: "De leiding moet echt bij een centrum voor kunsteducatie liggen, omdat een dergelijke instelling het netwerk heeft, de professionaliteit in huis heeft, en gebleken ervaring in kunst- en cultuureducatie heeft. Zo'n centrum moet wellicht wel de vorm aanpassen waarin een project wordt aangeboden: werkplaatsen, knipkaarten, coachingstrajecten, battles, andere locatie dan kunstencentrum, samenwerking met poppodium enzovoort".

Vmbo-docent Jorgen Hilgersom heeft een eigen website gemaakt (jhleskaarten.nl) met 140 praktische opdrachten voor het vak CKV. De opdrachten hebben betrekking op 9 verschillende disciplines. De opdrachten hebben de vorm van losse leskaarten, die naast alle lesmethodes kunnen worden gebruikt. De leskaarten worden volgens Hilgersom al door 200 scholen voor vmbo gebruikt.

Draagvlak in de school, met name bij de (locatie)directie is erg belangrijk, zo wordt vanuit de culturele instellingen benadrukt. De situatie verschilt per vmbo-school, maar op veel vmbo-scholen is de contactpersoon voor kunst en cultuur nog altijd een tamelijk losstaande functie. Draagvlak kan worden gezocht bij het team in het algemeen, bij de docenten voor CKV en de kunstvakken (muziek, dans) en bij de (locatie)directie.

Bij sommige culturele instellingen bestaat de indruk, dat er wat dat betreft een probleem bij de vmbo-scholen ligt: "Docenten komen niet zo snel naar ons toe, zij denken blijkbaar dat het niets is voor hun leerlingen. Een nieuwe subsidieregeling zou daarom vooral moeten stimuleren dat scholen de mogelijkheden ontdekken die de lokale culturele instellingen bieden." Een andere gesprekspartner: "Het contact met de school verloopt via de vakdocent of cultuurcoördinator, de directie zit niet aan tafel. Dat vind ik wel een knelpunt, want zo wordt kunst en cultuur nooit door het gehele docententeam gedragen. Dat is jammer, want ik heb de indruk dat de docenten in het vmbo over het algemeen de leerlingen niet bepaald stimuleren om hun nek uit te steken. Volgens mij worden vmbo-leerlingen minder serieus genomen door hun docenten dan bijvoorbeeld leerlingen op havo en vwo door hun docenten."

Een volgende gesprekspartner: "Het is moeilijk om aan de wensen en behoeften van het onderwijs te voldoen, wanneer de houding van de school niet wezenlijk verandert. De schakels en bevoegdheden binnen de school maken overleg en communicatie soms zeer lastig. Je kunt het project met de CKV-docent besproken hebben, maar dan zegt de directeur toch weer 'nee' of wordt het facilitair niet ondersteund. Het is niet lastig om samen aansprekend aanbod te ontwikkelen, maar de uitvoering en de houdbaarheid van een project liggen voor een deel toch bij de school en daar loopt het dan spaak."

Wanneer er meer draagvlak ontstaat binnen het team, kan cultuureducatie ook meer worden verbonden aan andere vakken: "Kunst en cultuur moet meer schoolbreed gedragen worden. Enthousiasme van de docenten is belangrijk en nu teveel afhankelijk van twintig procent van een schoolteam. Scholen en docenten moeten bereid zijn te vernieuwen en meer uit te gaan van de jongerencultuur. Omdat een cultuurcoördinator het soms zelf niet weet, stellen wij vaak de inhoud van de workshops voor en zegt de coördinator 'ja, leuk doe maar'. Dat zou anders moeten. Docenten zouden de jongerencultuur beter moeten integreren in bijvoorbeeld taalvakken of geschiedenis. Rappen in het Engels of een rap schrijven over de Middeleeuwen. Dat gebeurt niet op school. Het is nog teveel eenrichtingsverkeer."

De Museumgroep Leiden heeft als een van de weinige culturele instellingen ervaring met een breed programma, dat aansluiting zoekt bij leerwegen, kerndoelen, profielen en vakken. Een vertegenwoordigster van de Museumgroep: "Uit de evaluaties blijkt, dat scholen heel tevreden zijn, maar dat de educatief medewerkers van de musea zich nog beter kunnen verdiepen in de kerndoelen en tussendoelen om hun programma's nog beter af te stemmen op deze doelen. Ook zien we een toenemende vraag bij scholen om het aanbod van de diverse musea voor het vmbo te bundelen in één week of zelfs één dag, in het kader van bijvoorbeeld een projectweek. De Museumgroep Leiden probeert in overleg met de diverse musea zo'n gezamenlijk aanbod te realiseren."

Een programma voor het vmbo moet in elk geval aansluiten bij de kenmerken van vmbo-leerlingen, aldus de vertegenwoordigers van de culturele instellingen. Een typerende uitspraak: "Dat betekent veel doen, aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen en niet veel teksten hoeven lezen. Maar ja, dat geldt eigenlijk voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. En het werken met apparatuur trekt ook, want dan is de techniek op zich al boeiend voor ze."

Een andere gesprekspartner tekent daarbij aan: "Anders dan wat men denkt kan het best talig zijn, alleen de taal moet anders worden gepresenteerd. Rap bijvoorbeeld is hartstikke talig. Dus de presentatie is belangrijk. Het moet aansluiten bij hun leefwereld."

Ook wordt benadrukt dat het deelnemen aan het programma door vmbo-leerlingen niet als vrijblijvend wordt ervaren: "Vmbo-leerlingen hebben een korte spanningsboog en zien vakken waarvoor ze geen rapportcijfer krijgen als iets vrijblijvends, als extra. De motivatie is dan laag en het verzuim hoog. Dat betekent dat kunst en cultuur onderdeel van het lesprogramma moet zijn en hun aanwezigheid moet worden beloond, met bijv. een cijfer of aantekening." Een ander: "Scholen zouden een traject moeten ingaan waarbij eerst verplicht onder schooltijd kennis gemaakt kan worden met kunst en cultuur om de leerlingen daarna, ook onder schooltijd, vrijwillig door te laten gaan in een discipline die ze zelf graag willen uitdiepen. Die leerlingen die willen, moeten gestimuleerd en gewaardeerd worden. Ze zouden, als een soort module, punten moeten kunnen halen op die onderdelen. Beloning van de leerling is dus belangrijk. Zo worden ze ook ambassadeurs van de kunst en cultuur in de school. Als zij het leuk vinden en gewaardeerd worden, stralen ze dat uit en trekken ze andere leerlingen mee."

Bovendien kan men aansluiten bij interesses die vmbo-leerlingen nu eenmaal hebben: videoclippen maken, werken met sociale media, mode, muziek, fanfare en harmonie, rappen, dj'en. Ook mee kunnen doen achter de schermen is voor de nu eenmaal praktisch ingestelde vmbo-leerlingen aantrekkelijk: organisatie, logistiek, decorbouw, licht, etc.

Scholen

In de beleving van de scholen is er weinig geschikt aanbod voor de scholen, zeker buiten de Randstad. Zo vertelt een coördinator Kunst en Cultuur: "Op workshopgebied is er genoeg, maar op het gebied van goede voorstellingen die zowel inhoudelijk als qua vormgeving goed aansluiten bij het vmbo is er eigenlijk te weinig nieuws. Geschikt aanbod zit vooral in de grote steden in de Randstad. Het Jeugdtheater hier in de regio heeft de opdracht gekregen om ook voor het voortgezet onderwijs te spelen en heeft zeker met de laatste voorstelling een heel mooi product neer gezet, maar de taal vond ik nog te moeilijk voor vmbo-leerlingen."

Ook de scholen benadrukken het belang van draagvlak binnen de school en een goede samenwerking tussen school en culturele instelling: "Samenwerking tussen de school en de instelling vind ik heel belangrijk. Een instelling moet zijn doelgroep kennen en daarvoor een interessant product ontwerpen. Dit moet dan op maat gemaakt worden. Het werkt heel goed als er binnen de school één hoofdverantwoordelijke is voor de programmering en de afstemming, deze persoon kan zorgen voor het overzicht en de continuïteit en diversiteit. Betrokkenheid van het managementteam en draagvlak bij de docenten is belangrijk om het ook iedere keer weer tot een succes te maken. Instellingen moeten ook goed weten dat ze een school binnen komen en niet een theater of een concertzaal. Soms worden er eisen gesteld die heel lastig zijn in te passen. Flexibiliteit van beide kanten is belangrijk." Een ander: "Kennismaken met kunst en cultuur moet uitgangspunt zijn en gedragen worden door de directie. Als de directie zegt dat kunst en cultuur speerpunt voor de school zijn, dan moet deze aangeven hoeveel budget beschikbaar is voor activiteiten en daar dan ook niet op gaan bezuinigen."

In het kader van het project CU! Dance voor het vmbo zijn er tips geformuleerd voor docenten die hun school aan het project willen laten deelnemen. Onder andere:

- * Betrek vanaf het moment dat je informatie hebt over CU! Dance collega's die direct betrokken (kunnen) zijn bij dans, dus docenten LO, docenten kunstvakken (CKV, muziek) en de teamleider. Bespreek de mogelijkheden voor jullie school.
- * Als bekend is dat jullie school gaat deelnemen aan CU! Dance, informeer dan alle medewerkers van de school, bijvoorbeeld tijdens een vergadering, met een brief of in een nieuwsbrief.
- * Blijf iedereen op school ook tijdens het project informeren.
- * Naast de directe collega's hebben met name de teamleider en directie een belangrijke rol bij de voortzetting en structurele inbedding van de dansactiviteiten. Geef ze regelmatig een update en betrek ze bij de voortgang van het project. Laat zien wat de successen zijn.
- * Werk samen met andere vakken, bijvoorbeeld muziek, ckv, handvaardigheid, biologie of verzorging. Zorg dat voor de leerlingen de deelname aan de danslessen niet vrijblijvend is. Stel vast wat jullie doen als de leerling niet bij de dansles is en communiceer dit duidelijk naar leerlingen en ouders.
- * Bouw verschillende presentatiemomenten in, zodat leerlingen steeds een doel voor ogen hebben.
- * Eigen inbreng van leerlingen is belangrijk. Zorg samen met de dansdocent dat er ruimte is voor ideeën van de leerlingen, bijvoorbeeld bij muziekkeuze en kostuums/ kleding voor de presentatie.

Scholen stellen vooral ook praktische eisen aan het aanbod:

- Een receptieve voorstelling moet binnen de spanningsboog van de leerlingen vallen, 45 minuten is eigenlijk lang genoeg.
- Niet langer dan een kwartier luisteren en/ of kijken.
- Het project moet uitdagen tot een actieve houding en actieve participatie van de leerlingen.
- De leerlingen moeten als volwassenen worden behandeld.
- De activiteit moet plaats kunnen vinden in de school of in het dichtbij gelegen theater, kunsten centrum of iets dergelijks.
- De prijs-kwaliteitverhouding is belangrijk. Liever niet meer dan 100 leerlingen bij een voorstelling, bij een voorstelling waarin leerlingen actief worden betrokken is 50-60 meer dan voldoende, maar hier hangt natuurlijk een prijskaartje aan. Het is dan makkelijk als er twee of drie voorstellingen op een dag gespeeld kunnen worden.
- Thema's moeten aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen, zoals seksualiteit of pesten.
- De docenten zijn bij voorkeur bekend bij de leerlingen of hebben aanzien.
- Het moet een project voor en door vmbo'ers zijn, uiteraard begeleid door professionals.
- Het project is bij voorkeur zichtbaar op school, door een presentatie, een kunstwerk, voorstelling e.d.

Het is niet noodzakelijk om apart aanbod te ontwikkelen voor de diverse leerwegen, maar culturele instellingen moeten wel rekening houden met verschillen binnen het vmbo, aldus de scholen: "Wij vinden dat als cultuurcoördinatoren niet echt nodig. Wij letten zelf goed op of het geschikt is en overleggen eventueel met de aanbieder. Dan wordt aanbod wat aangepast. Wel zijn de leerlingen van bijvoorbeeld de theoretische leerweg nauwgezet en serieus. Bij inschrijvingen op activiteiten zijn zij over het algemeen op tijd, terwijl de andere leerlingen het vergeten of toch wat anders willen gaan doen. Geschiktheid op leeftijd vinden we van groter belang dan onderscheid in de verschillende leerwegen. Het vmbo is voor leerlingen van 12 tot 16 jaar en een 12-jarige ervaart zaken toch anders dan een 16-jarige."

Zowel vanuit de scholen als vanuit de culturele instellingen wordt gewezen op het belang van de Cultuurkaart. De Cultuurkaart lijkt nu even gered (hoewel er nog veel onduidelijkheden zijn over de afdracht die culturele instellingen en scholen moeten doen aan het CJP), maar voor de toekomst is er veel onzekerheid over deze financieringsbron.

Vmbo-scholen waarschuwen voor te overdreven ambities waar het gaat om de integratie van cultuureducatie met andere vakken: "Het is al heel mooi als je met een project de aansluiting kunt maken met de kunstvakken, zoals muziek of dans. Maar het integreren van kunst en cultuur met vakken als taal of techniek is heel lastig en als je niet uitkijkt de dood in de pot voor een kunstproject."

Suggesties

Scholen en culturele instellingen staan positief tegenover een eventuele subsidieregeling voor het vmbo. Zo zegt iemand van een culturele instelling: "We kennen hier een mooi programma voor het primair onderwijs en daarmee worden vrijwel alle basisscholen in de regio bereikt. Het is vreemd dat diezelfde leerlingen, als ze naar het vmbo zijn gegaan, hier nauwelijks terugkomen. Er komen hier wel leerlingen uit het voortgezet onderwijs, maar meestal zijn die uit het havo/vwo." Een tweede: "Een regeling voor het vmbo is goed, omdat de meeste leerlingen in het vmbo zitten en daar dus de grootste kans ligt om leerlingen te bereiken. Daar komt bij dat bekend is dat vmbo-leerlingen van huis uit minder kunst- en culturele bagage hebben dan bijvoorbeeld havo/ vwo- leerlingen."

Tegelijkertijd bestaan er bij culturele instellingen twijfels of er echt behoefte is aan specifieke programma's, uitsluitend voor het vmbo: "Het is volgens mij niet nodig om voor het vmbo speciale of andere activiteiten te ontwikkelen. Je moet wel aansluiten bij de leefwereld van de doelgroep en dat kunnen onze docenten uitstekend, omdat ze (nog) dichtbij die doelgroep en cultuur staan. Docenten zijn tussen de 20 en 35 jaar, trendgevoelig en staan middenin de cultuur van multimedia en new arts. Ze hebben ook niet perse een afgeronde kunstvak opleiding. Ze worden aangenomen en ingezet op wat ze kunnen met jongeren en op hun specifieke skills op bijvoorbeeld het gebied van breakdance."

Volgens de culturele instellingen en de scholen moeten de volgende eisen worden gesteld aan cultuureducatieve programma's voor het vmbo, die vanuit een nieuwe subsidieregeling zouden worden gefinancierd:

- Het gaat om een meerjarig programma, omdat een omslag bij de scholen nodig is en dat vergt tijd;
- Er wordt gestreefd naar structurele samenwerking tussen culturele instellingen en scholen;
- Bij voorkeur is er ook nog een andere cofinancier, zoals een gemeente of provincie of een andere sponsor;
- Betrokkenheid van de gemeente is sowieso belangrijk, vanwege de afspraken met lokale culturele instellingen;
- Culturele instellingen en scholen ontwikkelen samen aanbod, afgestemd op de wensen van de scholen;
- Het gaat om een flexibel programma, waarbij men gaandeweg van de ervaring leert;
- Het betreft geen losse eenmalige activiteit, maar een serie activiteiten, met vervolgvakken e.d.;
- Er wordt gestreefd naar structurele inbedding in het onderwijsprogramma van de school;

- Er is daarom commitment van de directie van de scholen en draagvlak in het team; commitment is meer dan alleen de handtekening van de directie op het projectplan, maar houdt actieve betrokkenheid in;
- Er vindt regelmatige communicatie plaats over het project in de school (directie, docenten, ouders, leerlingen);
- Docenten worden vrij geroosterd voor de ontwikkeling en uitvoering van het programma;
- Er worden maatregelen genomen dat de leerlingen het programma serieus nemen en niet als vrijblijvend ervaren (cijfer, presentatie e.d.);
- Het reflectieve element van cultuureducatie is vooral impliciet; actief bezig zijn staat centraal om de motivatie van leerlingen vast te houden;
- De school betaalt mee aan de ontwikkeling en uitvoering van het programma;
- Er wordt gestreefd naar doorstroming naar culturele activiteiten buiten school.

Culturele instellingen en scholen hebben de volgende suggesties voor een nieuwe subsidieregeling voor het vmbo:

- Kunst en cognitie. De trend in het onderwijs, ook in het vmbo, is de nadruk op taal en rekenen. Dus kan men proberen met kunsteducatie een bijdrage te leveren aan deze kernvakken. Daarbij moet men natuurlijk er wel voor zorgen dat kunst niet uitsluitend instrumenteel wordt ingezet. Er moet een balans zijn tussen enerzijds kwaliteit, anderzijds het nut voor het kerncurriculum. Zo heeft het Koorenhuis in Den Haag in het basisonderwijs al ervaring met een programma kunst en cognitie, waarbij vanuit de beeldende kunst een bijdrage wordt geleverd aan rekenen. Cultuur in de Spiegel kan daarbij behulpzaam zijn, want daarin wordt ook geprobeerd met kunst en cultuur aan te sluiten bij de ontwikkelingsfasen van de leerlingen. Men zou zich een programma kunnen voorstellen waarbij de aanvrager zelf kiest waarbij cultuureducatie moet aansluiten: enkele kerndoelen, ontwikkelingsfasen of vakken, zoals techniek.
- Stimuleer vmbo-scholen (bijvoorbeeld door enkele docenten daarvoor een aantal uren vrij te stellen) om het culturele aanbod in de eigen regio in kaart te brengen en gesprekken aan te gaan bij de diverse culturele instellingen: is het aanbod geschikt voor het vmbo of hoe kan het aanbod geschikt worden gemaakt voor het vmbo? Laat deze scholen vervolgens een plan opstellen hoe de school de komende jaren het aanbod gaat benutten.
- Organiseer een training voor kunst&cultuur docenten in het vmbo, vergelijkbaar met de trainingen voor interne cultuurcoördinatoren in het primair onderwijs, waarbij zij gestimuleerd worden het lokale aanbod te verkennen en een cultuurplan voor de school te schrijven.
- Organiseer een cursus voor vakdocenten hoe kunst en cultuur te gebruiken in hun vak en zo aan te sluiten bij de jongerencultuur.
- Stimuleer met de regeling samenwerking tussen enkele lokale instellingen en enkele scholen, vooral om modellen uit te werken voor de wijze waarop aanbod en vraag met elkaar in overeenstemming worden gebracht.
- Schrijf een prijsvraag uit voor mbo- en hbo-studenten om een goede productie te maken, gericht op de doelgroep van vmbo-leerlingen. Prijswinnaar en/ of het beste concept krijgt de kans om dit uit te voeren onder professionele regie.
- Laat culturele instellingen die al ervaring hebben met het vmbo samen met scholen en andere culturele instellingen een plan ontwikkelen om doorgaande leerlijnen te creëren in het aanbod, bijvoorbeeld door het aanbod te bundelen in thema's aansluiten bij de profielen van vmbo-leerlingen (gezondheid, techniek e.d.), waarvoor dan enkele malen per jaar een culturele activiteit plaatsvindt.

BIJLAGE 1: OVERZICHT CULTURELE ACTIVITEITEN VMBO PER PROVINCIE

In deze bijlage wordt een overzicht per provincie gegeven van culturele activiteiten en cultuurprojecten *specifiek en uitsluitend voor het vmbo*. Niet vermeld worden alle activiteiten die algemeen voor het voortgezet onderwijs (incl. vmbo) zijn ontwikkeld.

Per project wordt zoveel mogelijk gemeld:

- De aanbieder(s)
- Betrokkenheid van scholen
- Korte inhoud
- Aansluiting bij het onderwijsprogramma.

Algemeen

In verschillende disciplines (dans, lezen, erfgoed) zijn er landelijke projecten ontwikkeld, specifiek voor het vmbo.

Vmbo on the move

Vmbo on the move is ontwikkeld door Kunstfactor en NISB (Nederlands Instituut voor Sport en Beweging) en gefinancierd door VSBfonds en het Ministerie van VWS. *Vmbo on the move* is ontstaan uit het gegeven, dat minder dan 30% van de jeugd aan de norm voldoet van 30 minuten matig intensief bewegen. Etnische afkomst en opleidingsniveau hangen vaak samen met inactiviteit op latere leeftijd. Sportparticipatie van vmbo-leerlingen is lager dan bij andere onderwijstypen. Veel allochtone jongeren bezoeken het vmbo. Deze combinatie van aspecten heeft geleid tot een focus op vmbo-leerlingen.

Vmbo on the move is ontwikkeld in samenwerking met vijf vmbo-scholen: de Stedelijke Scholengemeenschap De Rede in Terneuzen, het Buitenhout College in Almere, het Veurs College in Voorburg, Het Streek in Bennekom en het Centraal College in Utrecht. Ook zijn er lokale culturele instellingen bij betrokken, zoals Dansschool Let's Dance in Terneuzen, Dansschool DanceFlava in Almere, Dansschool Crosstown DH in Voorburg, Theatergroep DOX in Utrecht en Dansschool MGDance in Bennekom.

Vmbo on the move begint met een inventarisatie van en onderzoek naar bestaande dansprojecten en activiteiten en praktijkervaringen van het werkveld. Leerlingen kiezen vervolgens één discipline en oefenen voor de eindvoorstelling.

Een van de doelstellingen van het project is vmbo-leerlingen te laten doorstromen naar het vrijetijdsaanbod (m.n. cursussen van de dansscholen). Dat blijkt in de praktijk lastig. Uit een evaluatie onder de pilotscholen blijkt dat tien procent van de leerlingen die tijdens de gymles kennismaakten met dans, zich opgaf voor de naschoolse danscursus. Daarom worden er nu plannen ontwikkeld voor het opzetten van schooldansclubs. Vanuit deze clubs moet een structureel naschools aanbod komen *op school*.

Schoolbieb

Schoolbieb.nl biedt voor vmbo 1 en 2 en voor vmbo 3 en 4 voor het vak CKV een overzicht voor vmbo-leerlingen van korte teksten, links, foto's en filmpjes over: bouwkunst, dans, film, mode, drama, fotografie, musea, schilder- en beeldhouwkunst, muziek en toegepaste kunst. Ook zijn er speciale docentenpagina's met o.a. links naar allerlei projecten en materialen.

Lezen in het vmbo

Bazar.nl biedt een overzicht van 50 projecten om door middel van verschillende activiteiten lezen in het vmbo te stimuleren. De leerlingen lezen boeken, schrijven gedichten, tekenen hun eigen strips, maken videofilms (op basis van boekfragmenten), interviewen schrijvers enz.

Medialessen

De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag heeft samen met de Haagse Hogeschool speciaal voor het vmbo de les *Zoeken, vinden, kiezen* ontwikkeld. De leerlingen wordt door middel van deze les, beschikbaar op de website medialessen.nl, geleerd hoe een boek of artikel te zoeken, te vinden en te kiezen en hoe een Internetsite te zoeken, te vinden en een keuze uit het aanbod te maken.

Erfgoed

Erfgoed Nederland heeft in samenwerking met de erfgoedhuizen regionale erfgoedopdrachten laten ontwikkelen voor de geschiedenis methode Feniks voor de onderbouw van het vmbo van de educatieve uitgeverij Thieme/ Meulenhoff. De opdrachten volgen de tien tijdvakken van De Rooij. Bij elk tijdvak wordt er gekeken naar erfgoed op historische plekken en plaatsen binnen de eigen provincie. De leerlingen zoeken informatie op websites en maken gebruik van bronnen zoals afbeeldingen en films.

Muziek

TheMusicZone presenteert zich als Nederlands eerste en grootste cultuureducatieproject op het gebied van popmuziek en populaire cultuur. Het project is ontwikkeld en de eerste jaren ook uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van OCW. Het project was (onder de naam Let's work 2gether) in eerste instantie opgebouwd uit lespakketten, workshops en een afsluitend bezoek aan een concert of voorstelling in een popzaal. Dat stramien is inmiddels losgelaten en heeft plaatsgemaakt voor maatwerk.

Afgelopen jaren realiseerde TheMusicZone een groot aantal (losse) workshops en gastlessen op scholen voor voortgezet onderwijs in Nederland. Voor het vmbo zijn er speciale workshops e.d. met veel aandacht voor de beroepspraktijk in kunst, cultuur en entertainment. Scholen kunnen dwarsverbanden leggen met andere vakken zoals (vreemde) talen, creatieve vakken, (moderne) geschiedenis, maatschappijleer of techniek. Verder is er de optie TheMusicZone te integreren binnen een vakoverstijgend schoolbreed project, waarbij leerlingen actief betrokken worden bij de organisatie en bij praktische aspecten van een (school)festival, concert of evenement.

UCee Station

UCee Station richt zich m.n. op vmbo- en mbo-leerlingen. UCee Station wil een virtueel netwerk onder een stad, provincie of dorp zijn, waarbij de stations en perrons een stadsdeel, wijk of (jongeren)organisaties en scholen vertegenwoordigen. Deelnemende jongeren kunnen op de website uceestation.nl laten zien wat hen bezighoudt en wat er in hun wijk of stad gebeurt. Met begeleiding van UCee Station mediacoaches leren jongeren media maken en vullen ze hun stations en perrons met zelfgemaakt filmpjes, radioshow's, artikelen en fotoreportages. Jongeren volgen mediaworkshops op medialocaties in de wijken, op welzijnslocaties en in lestrajecten op vmbo-scholen. UCee Station is tevens een leerwerkbedrijf voor mbo-studenten.

UCee Station is thans actief in Amsterdam, Haarlem, Utrecht, Rotterdam en Den Haag.

Drenthe

Kunst&Cultuur Drenthe

Op de website Cultuuractief.nl wordt een overzicht gegeven van het cultuuractief aanbod voor het onderwijs in Drenthe. Er kan worden gezocht op vmbo onderbouw en vmbo bovenbouw. Een search op de site leverde echter geen specifiek aanbod voor het vmbo op, uitsluitend aanbod voor vmbo en havo/vwo. Ook K&C Drenthe kan geen specifieke projecten voor het vmbo in Drenthe noemen.

Bibliotheek Hoogeveen

De bibliotheek Hoogeveen coördineert het cultureel aanbod in de regio Hoogeveen voor scholen voor voortgezet onderwijs. Er is één project specifiek voor het vmbo (en het praktijkonderwijs): Oorlog dicht bij huis (samen met Herinneringscentrum Kamp Westerbork). Er zijn diverse mogelijkheden om het project uit te breiden:

- een les van een gastspreker in de klas;
- een bezoek aan Herinneringscentrum Kamp Westerbork
- een leskist met informatieve boeken. dvd's e.d. over de Tweede wereldoorlog/ Jodenvervolgning, op maat voor school gemaakt;
- een lespakket 'Vergeten oorlog' met jeugdboeken, lessuggesties, eventueel gekoppeld aan een schrijversbezoek;
- een bezoek en rondleiding in de voormalige synagoge in Hoogeveen
- monumenten van de Tweede Wereldoorlog in en rond Hoogeveen bezoeken.

Oorlog dicht bij huis is ontwikkeld door Herinneringscentrum Westerbork. Het is bedoeld voor het praktijkonderwijs en leerjaren 1, 2 en 3 van het vmbo. Het project sluit aan bij het vak geschiedenis, met name bij Tijdvak 9 van De Rooij, Tijd van Wereldoorlogen en Venster 38 van de Canon van Nederland (Kort overzicht Tweede Wereldoorlog; gevolgen van het laatste oorlogsjaar voor de inwoners van Nederland; aanpassing en verzet).

Flevoland

Er is geen provinciale steunfunctie in Flevoland voor cultuureducatie. De activiteiten voor het onderwijs worden verzorgd door de lokale kunstencentra in Dronten, Emmeloord, Almere en Lelystad.

Het Muzisch Centrum Emmeloord heeft algemeen aanbod voor het voortgezet onderwijs, niet specifiek voor het vmbo.

De Meerpaal in Dronten heeft uitsluitend programma's voor het primair onderwijs.

De Kunstlinie Almere en Zeewolde heeft een uitgebreid aanbod voor het voortgezet onderwijs in alle disciplines. De meeste programma's zijn algemeen bedoeld voor havo/ vwo en vmbo of voor bepaalde leeftijdsgroepen. Twee programma's zijn specifiek voor het vmbo:

- Remix: jongeren bereiden een remix concert voor, waarin aandacht wordt besteed aan zaken als: hoe kun je stukjes muziek lopen, hoe pas je de toonhoogte aan e.d. Leerlingen mogen desgewenst zelf op het podium komen en hun idolen laten rappen of zingen.
- Now or never: een dansvoorstelling over verleden, heden en toekomst en vooral over de snelheid, kicks en oppervlakkigheid van deze tijd.

De Kubus in Lelystad heeft programma's voor het primair onderwijs. Voor het voortgezet onderwijs wordt verwezen naar de website Kunstcontact.

Kunstcontact is het Flevolandse kunst- en cultuurnetwerk voor het voortgezet onderwijs. Op de website staan 62 programma's die ook geschikt zijn voor het vmbo. Geen enkele van deze 62 programma's is echter specifiek bedoeld voor vmbo-leerlingen.

Friesland

Keunstwurk beschikt over een overzicht van cultuureducatief aanbod voor het onderwijs in Friesland. Het aanbod is ingedeeld naar primair onderwijs en naar de leeftijdsgroepen 12-15 en 15-18 jaar. Er wordt geen specifiek aanbod voor het vmbo vermeld.

Medewerkers Keunstwurk kunnen ook geen specifieke projecten voor het vmbo in Friesland noemen.

Gelderland

CU! Dance

Samen met de Gelderse Sportfederatie en Kunst&Cultuur Gelderland heeft Edu-art *CU! Dance* ontwikkeld. *CU! Dance* zet net als *Vmbo On the Move* jongeren aan tot bewegen, want nog steeds beweegt deze doelgroep te weinig. Daarnaast wordt de 'culturele loopbaan' van leerlingen gestimuleerd. Het project is bedoeld voor vmbo-leerlingen. Zij maken tijdens een grote kick-off bijeenkomst in september kennis met verschillende dansvormen. Na deze kennismaking bezoeken de dansaanbieders de scholen en bieden in de gymles een activiteit aan. Vervolgens kunnen leerlingen zich opgeven voor de danscursus op school, die 30 weken beslaat.

Edu-art ondersteunt scholen gedurende één jaar bij het opzetten en inbedden van dansactiviteiten in het reguliere lesprogramma. In het tweede jaar zetten de scholen het project zelf voort. Zij installeren daarvoor een projectgroep waar de docent lichamelijke opvoeding, een KKV-docent en een dansaanbieder in zitten.

CU! Dance is geïnspireerd op *Vmbo on the move* en ontwikkeld samen met twee scholen in Gelderland: het Liemers College in Zevenaar en het Over Betuwe College in Elst. Beide scholen hebben ruimte gemaakt door de danslessen onder te brengen in de keuzewerktijd die op elke school 40 uur per jaar beslaat. Op beide scholen was plaats voor twee groepen van 20 leerlingen en al die plaatsen zijn ingenomen, 80 plaatsen in totaal.

Er doen inmiddels 7 andere scholen mee aan *CU! Dance* (het Rhedens in Dieren, het Ulenhofcollege in Vorden, het Arentheem College in Arnhem, SG Cambium in Zaltbommel, het Corlaer College in Nijkerk en het Mondial College in Nijmegen).

Dance4you2

Kunst&Cultuur Gelderland organiseert het podium *Dance4you2* voor alle deelnemers van het project *CU! Dance*, zodat de leerlingen ook tenminste 1x op een groot professioneel podium kunnen presenteren wat ze geleerd hebben. Tijdens de voorstelling worden ook de demogroepen van de dansdocenten uitgenodigd, zodat de leerlingen kunnen zien en ervaren hoe meer gevorderde dansers werken.

Musicmate

Music mate is een project van Edu-Art dat in het algemeen aan het voortgezet onderwijs wordt aangeboden, maar volgens Edu-art in de praktijk vooral door vmbo-scholen wordt afgenomen. *Musicmate* is een eenmalige projectsubsidie waarmee scholen worden gestimuleerd en geholpen bij structurele inbedding van muziekprojecten in het curriculum. *Musicmate* geeft scholen de mogelijkheid een externe professional voor maximaal 30 lessen in te huren voor de uitvoering van een groepsproject van 4-40 leerlingen: een popband, bigband, schoolorkest, koor of musicalgroep.

Feeling good

In het kader van het stedelijke TSOB-2 project 'Feeling good' (Tiels Stedelijk Ontwikkelingsbeleid) heeft de gemeente Tiel geld ter beschikking gesteld om een Erfgoedproject voor de School voor Praktijkonderwijs te Tiel mogelijk te maken. Feeling good richt zich op sport, vrije tijd en leefbaarheid.

Party

Party is een actief dansproject van Introdans voor vmbo-leerlingen. Leerlingen ervaren aan den lijve het creatieproces van een dansvoorstelling: na een energieke warming up leren en repeteren ze dansmateriaal uit het Introdansrepertoire. Tot slot maken de leerlingen zelf door middel van improvisatieopdrachten een korte choreografie.

Schatgravers

In het project 'Schatgravers' zijn twee lesbrieven voor het praktijkonderwijs ontwikkeld. Les 1 heet Sporen in de stad en behelst een stadswandeling waarbij leerlingen op zoek gaan naar het verhaal van hun eigen stad: hoe is de stad opgebouwd, waar komen de bewoners vandaan? Doel van de les is de leerlingen zich er bewust van te maken dat gewoontes en beslissingen uit het verleden ook bepalend zijn voor het leven van nu. Les 2 gaat over schriftelijke overlevering, waarbij leerlingen een geheimzinnige code moeten kraken.

Groningen

Artogather

De Groningse bibliotheken, het Groninger Museum, het ICT Innovatiecentrum en het Noorderpoortcollege Groningen hebben samen Artogather ontwikkeld, een 'educational art-venture'. Artogather is in eerste instantie bedoeld voor leerlingen uit het vmbo. Het is een educatief internetspel met een uitgebreide digitale bibliotheek. Artogather is gratis door iedereen te gebruiken.

Limburg

Het Limburgs Museum fungeert als Steunpunt Cultuureducatie in Limburg. Het Limburgs Museum beschikt over twee projecten specifiek voor het vmbo: *Kijken in de keuken* en *Aangekleed ... gaat uit*.

Kijken in de keuken

Het project Kijken in de keuken is bestemd voor leerlingen van klas 1 t/m 3 van het vmbo. De leerlingen leren over belangrijke ontwikkelingen in de Limburgse eetcultuur vanaf 1795 tot nu en maken een creatief product met behulp van informatie en (museum)voorwerpen. De les duurt twee uur. Eerst wordt een film vertoond over de veranderingen in de eetcultuur, van de schaarste naar de hedendaagse overvloed. Er worden zes tijdvakken behandeld. In het museum zien de leerlingen de zes bijbehorende gezinnen en hun eetgewoontes. Door middel van een interactief spel en leergesprek maken de leerlingen kennis met de keukens van de arme boer, de rijke burger, de arbeider, het kinderrijke gezin, de immigrant en het gezin van nu. Tijdens het tweede uur volgt een workshop. Leerlingen kunnen servies beschilderen, een verpakking ontwerpen of een menukaart samenstellen.

Aangekleed gaat uit

Het project Aangekleed ... gaat uit! is bestemd voor leerlingen van klas 3 en 4 van het vmbo. De les duurt twee uur. De leerlingen maken kennis met thema's binnen de kostuumgeschiedenis en bijbehorende kleding, herkennen overeenkomsten tussen kleding van vroeger en nu en bereiden in groepjes een korte presentatie voor. Tijdens een fotopresentatie zien leerlingen dat kleding vaak tijdloos is. Vervolgens bereiden ze in groepjes een presentatie voor over kleding uit een specifieke periode, zoals de Flowerpowertijd. Elk groepje ontvangt een stappenplan en een materialenkist. In het tweede uur volgt de gezamenlijke rondgang, waarbij leerlingen elkaar vertellen over kleding van vroeger en nu.

Noord-Brabant

Kunstbalie en Marktplaatsen Cultuureducatie

Op de website met cultuureducatief aanbod van De Kunstbalie voor primair en voortgezet onderwijs kan gezocht worden op leerjaar 1, leerjaar 2 en leerjaar 3 vmbo. Er zijn echter geen projecten specifiek voor het vmbo. De Marktplaatsen kennen wel enige projecten specifiek gericht op het vmbo, m.n. You Expo!

You Expo!

Het doel van You Expo! is om meer jongeren afkomstig van het vmbo op actieve wijze kennis te laten maken met musea, o.a. het Noordbrabants Museum. De leerlingen krijgen les over kunst, bezoeken het museum en gaan zelf actief aan de slag met kunst.

Het project houdt in dat er een wedstrijd wordt uitgeschreven voor leerlingen afkomstig uit de tweede en derde klas van elke leerweg van het vmbo. Opdracht aan de leerlingen is om individueel in de klas een werkstuk te maken dat gerelateerd is aan een thema, bijvoorbeeld Jeroen Bosch. De gemaakte werkstukken worden in een door de leerlingen zelf georganiseerde expositie op school tentoongesteld. Per klas wordt een winnaar gekozen door een lokale jury (of door de leerlingen zelf). De winnende stukken worden geëxposeerd in het museum. Het museum richt (samen met de leerlingen) de tentoonstelling in. De kunstwerken in het museum worden vervolgens door een vakjury bekeken. De scholier met het origineelste kunstwerk mag met zijn of haar klas een culturele activiteit organiseren ter waarde van 5.000 euro.

Noord-Holland

Bekijk 't

Roos_09, ontwikkeld door Bekijk 't, is een project dat specifiek bestemd is voor scholieren van het vmbo (inclusief het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs). Bekijk 't heeft de afgelopen jaren veel projecten voor deze groepen georganiseerd. Roos_09 is een multidisciplinaire productie, waarin theater, dans, film en muziek (klassiek en elektronisch) met elkaar worden verweven. Roos_09 wil de scholieren niet alleen laten kennismaken met deze kunstvormen, maar ook met de wisselwerking tussen deze kunstdisciplines. De scholieren worden op allerlei manieren bij het maken van de productie betrokken en leveren een wezenlijke bijdrage aan de voorstelling. Een deel van de leerlingen volgt daartoe een Digital Playground videoworkshop op school. Daarin maken ze in duo's onder professionele begeleiding zelf een kort filmpje voor Roos. Een ander deel van de leerlingen volgt op school een spelworkshop en maakt onder begeleiding van de regisseur en acteurs kennis met elementaire theaterbegrippen. Met de meest talentvolle leerlingen wordt vervolgens in een masterclass onder professionele begeleiding een filmpje gemaakt, waarin die scholieren werkelijk een functionele rol in de voorstelling krijgen. De filmpjes wisselen per voorstelling, zodat elke school die de voorstelling bezoekt de filmpjes en beelden van de

eigen leerlingen te zien krijgt. Zo wordt de betrokkenheid bij de productie groot en is de aandacht voor de voorstelling optimaal.

Voor leerlingen van scholen die niet aan de workshops deelnemen is een DVD gemaakt met 'toneelkaraoke', waarbij de scholieren teksten inspreken in een dialoog.

De voorstelling wordt op video opgenomen, zodat na afloop de leerlingen in de klas nogmaals naar de productie kunnen kijken.

MC Shake in de Kas

Theatergroep ZEP heeft de theatervoorstelling MC Shake voor het voortgezet onderwijs ontwikkeld. Speciaal voor het vmbo biedt ZEP een begeleidend educatietraject aan: MC Shake in de Klas. Uitgangspunt is dat jongeren op het vmbo zelden zelfstandig de weg naar het theater vinden, terwijl de voorstellingen van ZEP ook over hun leefwereld gaan. Het project bestaat uit een combinatie van workshops rap, drama, beatbox en stage fight, in combinatie met voorstellingsbezoek. In samenspraak met de deelnemende school wordt het project aangepast. Zo kan een school er voor kiezen om de verschillende workshops op 1 projectdag te plannen, maar kunnen de workshops ook verspreid over meerdere weken worden gegeven. Het traject duurt 6-8 lesuren.

Mocca

Mocca biedt een overzicht van al het cultuureducatief aanbod voor het onderwijs in de regio Amsterdam. Er zijn 664 programma's voor het vmbo, maar vrijwel al deze programma's zijn ook geschikt voor het havo/ vwo en soms ook het primair onderwijs.

Museum@work

Museum@work is ontwikkeld als onderdeel van G.R.A.S., een samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum, het Amsterdam Museum en het Stedelijk Museum. Doelgroep is de onderbouw van het vmbo. Er is een docentenhandleiding beschikbaar en leerlingenmateriaal. Museum@work draait om vragen als 'Wat is een museum?' en 'Wat komt er bij kijken om zo'n bedrijf draaiende te houden?'. Vooral de bedrijvigheid rondom de kunst staat centraal. Zo komen onderwerpen aan de orde als beveiliging, transport, techniek, commercie, inrichting en publieksbegeleiding. Doel is de leerlingen een positieve museumervaring te laten beleven in de vorm van een interactief bezoek, dat aansluit bij hun eigen leef- en denkwereld. De voorbereidende en de verwerkingsles kunnen door de eigen docent op school worden gegeven.

Trendwatcher

Trendwatcher is ontwikkeld als onderdeel van G.R.A.S., een samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum, het Amsterdam Museum en het Stedelijk Museum. Doelgroep is de bovenbouw van het vmbo. Het project bestaat uit een voorbereidingsles op school, een museumbezoek van 1 uur en een verwerkingsles op school van 1 uur. In elk van de vier musea maken de leerlingen een zoektocht naar trends. In de verwerkingsles ontwerpen de leerlingen een nieuwe retrostijl via een speciaal ontwikkelde cd-rom. Trendwatcher sluit aan bij verzorging en economie.

Haken& Ogen

Haken&Ogen is ook ontwikkeld als onderdeel van G.R.A.S., het samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum, het Amsterdam Museum en het Stedelijk Museum. Doelgroep is de bovenbouw van het vmbo. Het project bestaat uit een voorbereidingsles op school, een museumbezoek van 1 uur en een verwerkingsles op school van 1 uur. Het project behandelt de dilemma's van het restaureren. Haken&Ogen sluit aan bij Techniek.

Xtremen

Xtremen is eveneens ontwikkeld als onderdeel van G.R.A.S. Doelgroep is de bovenbouw van het vmbo. Het project bestaat uit een voorbereidingsles op school, een museumbezoek van 1 uur en een verwerkingsles op school van 1 uur. Xtremen gaat over uitersten en richt zich op meningsvorming. Xtremen sluit aan bij alle leerwegen.

Scheepvaartmuseum

Het Scheepvaartmuseum heeft een nieuwe doe-activiteit ontwikkeld voor klas 1-2 van het vmbo. Leerlingen maken reclamefilmpjes voor Zeehavens Amsterdam. Zij bezoeken de tentoonstelling Haven 24/7 en gebruiken dit als decor voor hun filmpjes. Alle filmpjes worden op internet geplaatst. De activiteit sluit aan bij kerndoelen 1, 5, 6, 7, 10, 42 en 52.

Doelstellingen zijn:

- Lereren hoe het werkt bij Zeehavens Amsterdam en hoe belangrijk de Amsterdamse haven is;
- Leerlingen enthousiast maken voor een baan in de haven;
- Samenwerken;
- Reclame maken.

Muziektheater Amsterdam

Het Muziektheater Amsterdam heeft drie programma's specifiek voor het vmbo.

In het project Muziek van de dans maken leerlingen kennis met de beroepen danser en musicus en krijgen ze inzicht in de samenwerking tussen choreograaf en dirigent. *Wat zijn orkestgroepen? Hoe sta je op een spitz? Hoe zorgt een dirigent ervoor dat muziek en dans gelijk gaan?* De leerlingen wonen een orkest-toneelrepetitie bij en volgen een workshop waarin ze zelf aan de slag gaan met muziek en beweging. Aansluitend krijgen ze een rondleiding door het toneelgebied.

In de workshop Licht in het theater gaan leerlingen zelf aan de slag met licht en lichtontwerpen. Zij kunnen experimenteren met de mogelijkheden van diverse soorten licht en krijgen de opdracht om in groepjes een eigen lichtontwerp te maken. De workshop wordt begeleid door een docent van de afdeling Educatie en Participatie en een specialist van de Belichtingsdienst.

Tijdens de Rondleiding Het Theater- en Productieproces van 1 uur zien de leerlingen de zaal waar dag en nacht gewerkt wordt en de balletstudio's waar de dansers repeteren. Ze brengen een bezoek aan het achtertoneel met alle technische faciliteiten, zoals hef podia, zwevende vloeren en belichting en lopen langs de kostuumateliers van De Nederlandse Opera.

Tropentheater

Het Tropentheater biedt samen met het Tropenmuseum, twee workshops aan speciaal voor het vmbo.

In de steeldrumworkshop Steeldrum Grooves werken leerlingen op school met professionele steeldrum (zes hele olievaten). Ze leren over de herkomst en de cultuur rond de steeldrum op Trinidad en bespelen de steeldrum in de workshop en ervaren hoe klanken samensmelten tot een muziekstuk. Ze beleven een concert waar de leerlingen actief aan meedoen en zien een korte film over de steeldrum in het Tropentheater. Steeldrum Grooves is bestemd voor alle leerjaren en alle leerwegen in het vmbo.

Battle for Secrets is een nieuw programma van het Tropentheater voor alle leerjaren voor de theoretische en gemengde leerweg van het vmbo. Het betreft een strijd tussen twee groepen, waarbij de leerlingen worden geconfronteerd met stereotype denkbeelden van hun klasgenoten en henzelf. Leerlingen krijgen steeds nieuwe opdrachten, waarbij het draait om verhalen en voorwerpen uit het Tropenmuseum die aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen.

Rozentheater

Het Rozentheater heeft het Gouden Roos Festival speciaal ontwikkeld voor het vmbo en het speciaal onderwijs. Leerlingen schrijven een eigen script en maken hun eigen voorstelling, waarbij zij zelf spelen, de techniek bedienen, vormgeving verzorgen en een videoregistratie maken. Het doel van het programma is om leerlingen theater te laten maken, zodat ze zich kunnen identificeren met theatermakers en daardoor met meer plezier naar voorstellingen kijken en leren kijken.

Na de workshop bezoeken leerlingen een voorstelling. Tijdens de Gouden Roos Awards worden er prijzen uitgereikt aan genomineerde leerlingen in de categorie, spel, techniek, samenwerking en script.

Overijssel

In de Cultuurklapper van Kunst&Cultuur Overijssel (KCO) staat een overzicht van culturele activiteiten voor het voortgezet onderwijs. Er worden echter geen aparte activiteiten vermeld, specifiek voor het vmbo, wel soms voor het praktijkonderwijs.

De website Cultuureducatie Overijssel van KCO is uitsluitend bedoeld voor het primair onderwijs.

Utrecht

Amersfoort bewaart(d)

Scholen in de Kunst in Amersfoort heeft voor de onderbouw vmbo Amersfoort bewaart(d) bedacht. In het project (onderdeel van Erfgoed à la Carte) gaan leerlingen aan de hand van praktische lessen op zoek naar de manier waarop Amersfoort haar verleden bewaart en wat wij hier aan hebben voor de toekomst. Het project bestaat uit voorbereidende lessen in de klas, een bezoek aan het centrum van Amersfoort en een afsluitende les. In het centrum van Amersfoort gaan de leerlingen op zoek naar materialen en verhalen van de Amersfoortse geschiedenis. Zij brengen een bezoek aan Archief Eemland en het Armando museum (in een tijdelijke locatie), beklimmen de Onze Lieve Vrouwetoren en lopen een fotospeurtocht. De leerlingen ontdekken hoeveel waarde de geschiedenis en het bewaren van de geschiedenis heeft voor hun toekomst.

Cultuurkiezels

Cultuurkiezels bevat een overzicht van al het cultuureducatief aanbod in de regio Amersfoort. Er kan specifiek gezocht worden op aanbod voor onderbouw vmbo en bovenbouw vmbo. Dit levert voor beide categorieën ca. 50 treffers op. Het meeste aanbod is bestemd voor vmbo en havo/vwo, m.u.v. Amersfoort bewaart(d), Amersfoort Monumentenstad, ArchitecTUREN en Poetry aan de Eem.

Amersfoort monumentenstad

Museum Flehite heeft een speciaal programma voor klas 2 en 3 van het vmbo. Leerlingen gaan op ontdekkingstocht in de Amersfoortse binnenstad en moeten vragen beantwoorden over welk oud gebouw eigenlijk mooi is en welk gebouw van de leerlingen een monument mag worden. Ze maken met digitale camera's foto's van gebouwen.

ArchitectUREN

ArchitectUREN is een lessenreeks speciaal voor klas 1 en 2 van het vmbo. In vijf bijeenkomsten wordt een bijdrage geleverd aan het inzicht en bewustwording van de gebouwde omgeving. Het uitgangspunt is het Centraal Station Amersfoort. Vier lessen worden verzorgd door externe docenten (waaronder een architect) en één les wordt verzorgd door een eigen vakdocent tekenen/ handvaardigheid, waarvoor een uitgebreide lesbeschrijving beschikbaar is.

Poetry aan de Eem

Project van ca. drie weken van Scholen in de Kunst, voor klas 2 en 3 van het vmbo. Er wordt samengewerkt met de School der Poëzie in Amsterdam. Doel is om jongeren warm te laten lopen voor de dichtkunst. Op school vindt eerst een voorbereiding plaats met o.a. gastlessen. Het project mondt uit in een eindpresentatie voor het eigen jongerenpubliek in ICOONtheater in de vorm van een poëzierevue, gepresenteerd door een rapper, waarbij de door de leerlingen voorgedragen gedichten worden ondersteund door live muziek en afgewisseld met een gastdichter en een breakdance show. Het project heeft betrekking op het leergebied literatuur.

Vmbokunstenaars!

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht en het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) werken met de vmbo-scholen Centraal College (voorheen Meerstroom), Globe (voorheen Delta College) en Liefland College samen in VMBO Kunstenaars! Ook nemen culturele instellingen deel, zoals YO!Opera en UCee Station. Het accent ligt op de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg in het vmbo. VMBOkunstenaars! hanteert de kunstpedagogie van empowerment: leerlingen worden gestimuleerd om hun eigen creatief vermogen te ontdekken. Er wordt gestreefd naar creatief partnerschap tussen school, vmbo-docenten, kunstenaars en leerlingen.

Kunstprojecten die in het kader van VMBO Kunstenaars zijn ontwikkeld, zijn o.a.:

- Cultuurdag: In twaalf weken wordt toegewerkt naar een voorstelling op een door de leerlingen te organiseren cultuurdag. Leerlingen kunnen kiezen uit dans, rap of muziek op de PC workshop. In de presentaties worden de resultaten van de afzonderlijke workshops samengevoegd.
- One Two Tree: multidisciplinair project door 3 kunstenaars in de klas van het UCK, waarbij in zes weken naar een voorstelling wordt toegewerkt. De activiteiten bestaan uit het ontwerpen en maken van een decor, een dans en een videoworkshop. In alle workshops beelden leerlingen associaties rond de vier seizoenen uit.
- 'Mijn toekomst', een videoperformance met soundscape, gemaakt door YO!Opera, samen met leerlingen van het Delta College (thans Globe).
- CD project: onder leiding van YO! Opera schrijven en zingen leerlingen in duo's een eigen lied en nemen dit op een CD op. De leerlingen worden begeleid door het YO! team: een componist/ muziekdocent, een operazangers en een gitarist. Het CD-project is een keuzevak voor de leerlingen. Er wordt in zeven lessen met een vaste opbouw gewerkt: groepswarming-up/ samenzang, samenwerken in subgroepen rond tekst en zang, afronding door naar elkaar te luisteren. In de zevende les worden in een studiosetting op school opnames gemaakt.

- Leerlingen werken aan het zichtbaar maken van herinneringen en bezoeken daarbij het Catharijne Convent en het Aboriginal Art Museum. Daarna maken leerlingen eigen teksten over herinnering met de rapper Blaxtar.

YO! Opera

Yo! Opera is sinds 2004 een zelfstandige stichting, los van de Stadsschouwburg in Utrecht. Naast een tweejarig festival wordt een reeks van projecten gestart, om (jeugd)opera in de maatschappij te positioneren. Kernbegrip daarbij is community art. Er wordt o.a. samengewerkt met vmbo-scholen in Utrecht. Vanaf het begin werkt YO! Opera naast een meer traditionele opvatting van educatie (een voortraject met voorstellingsbezoek tijdens het festival) ook met participatieve vormen (bijv. open podium voor kinderen en jongeren). De laatste jaren wordt vooral ingezet op projecten met een langere looptijd, waar participatie moet leiden tot een aanwijsbaar, creatief aandeel van de kinderen in een voorstelling of presentatie.

Vaste partner is vmbo-school het Globe College. Zo werd bij de voorstelling Rough Girls samengewerkt met deze school en met VocaalLab, waarbij leerlingen samen met professionals een voorstelling rondom hun eigen ideeën realiseren.

Kunst Centraal

Kunst Centraal is onlangs geheel gestopt met de activiteiten voor het voortgezet onderwijs. De brochure voor het voortgezet onderwijs 2011/12 bevatte geen specifieke projecten voor het vmbo. Enkele medewerkers van Kunst Centraal zijn 4kunsteducatie (4kunsteducatie.nl) gestart, met programma's voor het voortgezet onderwijs (workshops, voorstellingen); het aanbod omvat echter geen specifieke projecten voor het vmbo.

Zeeland

In Zeeland werken de drie regionale steunpunten voor cultuureducatie en SCOOP samen in de website cultuureducatie.nl. De website bevat het overzicht van cultuureducatief aanbod in Zeeland voor het onderwijs (o.a. Zeeuwse Bibliotheek, Zeeuws Archief e.d.). Een search op deze website leert, dat er geen specifieke projecten zijn die zich uitsluitend richten op het vmbo.

Het Zeeuws Museum heeft diverse projecten voor het voortgezet onderwijs, m.n. voor CKV-leerlingen, maar er zijn geen specifieke projecten voor het vmbo.

Zuid-Holland

Brassband VO

Het bureau Mobiliteit in muziek heeft een project ontwikkeld, specifiek voor onderbouw en bovenbouw vmbo. In het project maken leerlingen in brassbandworkshops kennis met Caraïbische brass en kunnen eventueel onder begeleiding een eigen brassband op school opzetten. Het project beslaat een geheel schooljaar, 45 minuten per week.

Breekbaar

Breekbaar is een project van het Museum Gouda met veel doeactiviteiten voor leerlingen van klas 3, vmbo. Het project beoogt een kennismaking met de (kunst)geschiedenis van Gouda: Gouds Plateel, beschilderd aardewerk. Tijdens zes lessen maken leerlingen op school en buiten school actief kennis met het Gouds verleden. De leskist Breekbaar bevat o.a. een handleiding voor docenten, leerlingenwerkboeken en een handreiking voor de betrokken instellingen. Het leerlingenwerkboek bestaat uit o.a. een juryrapport, te gebruiken bij een bezoek aan de collectie van museumgoudA; onderzoek doen op internet; zelf een ontwerp maken voor een plateelschildering, het plateel beschilderen en het maken van een tentoonstelling.

Cultuurmenu

CultuurMe.nu biedt een overzicht aan van al het cultuureducatief aanbod in de provincie Zuid-Holland, voor het primair en het voortgezet onderwijs. Het meeste aanbod voor het voortgezet onderwijs is bestemd voor vmbo en havo/vwo (en soms ook voortgezet speciaal onderwijs). Er zijn meer dan 100 projecten mede geschikt voor het vmbo. Enkele programma's zijn specifiek ontwikkeld voor het vmbo, met name de programma's van de musea in Leiden.

Koorenhuis

Het Koorenhuis in Den Haag heeft een uitgebreid aanbod voor het voortgezet onderwijs, met name ook bedoeld voor het vmbo in de regio Den Haag. De meeste programma's zijn echter ook geschikt voor onderbouw of bovenbouw havo/ vwo. Programma's worden zoveel mogelijk op maat gemaakt voor een school. De productie NT Jong, van het Stella Theater en het Nationale Toneel, is echter specifiek bedoeld voor vmbo-scholen.

Kunstinstelling als klaslokaal

In Den Haag werken Theater aan het Spui, het Korzo Theater en het Filmhuis Den Haag samen in het meerjarig traject 'Kunstinstelling als klaslokaal' voor het Johan de Witt College.

SKVR

Net als voor het Koorenhuis in Den Haag geldt voor de SKVR in Rotterdam dat er een gevarieerd aanbod voor het voortgezet onderwijs is, met name ook voor het vmbo, zonder dat er specifieke programma's zijn voor het vmbo. Wel is er veel maatwerk, ook voor vmbo-scholen, zoals een project Dans en muziek! voor vmbo het Grafisch Lyceum, waarbij leerlingen van het 3de leerjaar vmbo in zes lessen toewerkten naar een presentatie in negen disciplines, van streetdance tot flamenco en van beatbox tot cajon.

BeMused

De gezamenlijke musea in Leiden (en het Regionaal Archief Leiden) hebben BeMused ontwikkeld, een speciaal programma voor vmbo-leerlingen. Elke instelling heeft een eigen programma voor onderbouw en/ of bovenbouw, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de diverse sectoren (Zorg en welzijn, Landbouw), leerwegen, kerndoelen, specifieke vakken (Verzorging, Biologie, Geschiedenis, Aardrijkskunde e.d.).

Museum	Programma	Onder/ bovenbouw	Leerwegen	Sector, vak, kerndoelen
Regionaal Archief Leiden	't Leidse Leven	Onderbouw	Alle	Kerndoelen A, E ⁷
Museum Boerhaave	Hout, Huid en Haar	Onderbouw	Alle	Techniek Kerndoelen D, E
Museum Boerhaave	Ongedierte en besmettelijke ziekten	Onderbouw Bovenbouw	Alle	Sector Zorg en welzijn Vakken: verzorging en biologie Kerndoelen: D, E
Hortus botanicus Leiden	Geuren	Onderbouw	BB, KB, Gemengd	Sectoren Zorg en welzijn, landbouw Kerndoelen D, E
Museum De Lakenhal	Doorbeelden	Bovenbouw	Gemengd, Theoretisch	Vakken: geschiedenis, kunstvakken Kerndoelen E,F
Naturalis	BZN, Bot Zonder Naam	Bovenbouw	Alle	Sector: Zorg en Welzijn Vak: biologie Kerndoelen: D, E
Naturalis	Dier op papier	Onderbouw Bovenbouw	Alle	Vak: kunstvakken Kerndoelen: D, E, F
Rijksmuseum van Oudheden	Beroepen	Onderbouw	Alle	Kerndoelen A, E
Rijksmuseum van Oudheden	Archeologie van Nederland	Onderbouw	Alle	Vak: geschiedenis Kerndoelen: E
Museum Volkenkunde	Roots, Rhythm & Rap	Onderbouw	Alle	Vakken: geschiedenis, aardrijkskunde, economie, kunstvakken Kerndoelen: E, F

Uit gegevens van de Museumgroep Leiden blijkt dat het programma meer dan een regionaal bereik heeft. Afgelopen jaar namen 34 vmbo-scholen deel, niet alleen uit de regio Leiden, maar ook uit bijvoorbeeld Amsterdam. Ook brede scholengemeenschappen schrijven zich in voor het programma, bijvoorbeeld alle leerlingen van het eerste jaar, zowel vmbo als havo/vwo.

Uit onderzoek van Timpaan blijkt, dat scholen zeer tevreden zijn over het programma. Wel zal er nog moeten gewerkt aan de aansluiting bij de kerndoelen. De educatief medewerkers van de musea zullen zich nog beter gaan verdiepen in de kerndoelen en tussendoelen, zoals die door SLO e.d. zijn uitgewerkt en zullen proberen hun programma's nog beter af te stemmen op deze doelen.

⁷ Kerndoelen A: Nederlands, D: Mens en natuur, E: Mens en maatschappij, F: Kunst en cultuur

Uneven

Theater Dakota, in de wijk Escamp in Den Haag, kent het programma Uneven: een combinatie van dansfilm, vier dansproducties, diverse installaties en live muziek. In 2012 heeft Uneven het thema 'sporen'.

Theater Dakota biedt de voorstelling Uneven in november 2012 speciaal voor het vmbo aan. Rondom de voorstelling is een project voor het vmbo bedacht, dat in totaal vier weken duurt. Het programma bestaat uit workshops op het gebied van dans, ontwerp en muziek op school, gevolgd door de voorstelling (door leerlingen en dansers + kunstenaars van Uneven).

Verknipt

In het project Verknipt van de Kunstuitleen in Rijswijk leren vmbo-leerlingen naar foto's te kijken en naar aanleiding hiervan zelf creatief aan de slag te gaan. Er wordt o.a. gekeken welke technieken er zijn gebruikt. Leerlingen maken zelf een collage waarin een foto van zichzelf centraal staat. De collage kan op school of in de kunstuitleen tentoongesteld worden.

BIJLAGE 2: CHECKLIST VRAGEN INTERVIEWS VMBO-SCHOLEN

Cultuureducatie op school

- Welk budget heeft u voor culturele activiteiten? Hoe wordt dit gefinancierd?
- Met wie werkt u samen in de school m.b.t. cultuureducatie (vakken, docenten, leerwegen)?
- Wat is de rol van het management/ de directie? (budget, inbedding cultuureducatie in de school, draagvlak voor cultuureducatie bij het team?)
- Is culturaanbod voor het vmbo ingebed in het onderwijsprogramma? Op welke wijze gebeurt dat (kerndoelen/ eindtermen, methoden, thema's, prioriteiten zoals taal)?

Het aanbod van culturele instellingen

- Van welke instellingen neemt u aanbod af en waarom?
- Moet er in het aanbod rekening worden gehouden met verschillen binnen het vmbo, bijvoorbeeld tussen leerlingen van de verschillende leerwegen? Op welke manier?
- Weten de instellingen wat het vmbo inhoudt en wat uw wensen en behoeften zijn? Hoe merkt u dat?
- Wordt u als school betrokken bij de ontwikkeling van het aanbod? Op welke wijze en in welk stadium (coproductie? betrokkenheid bij concept? of alleen bij uitvoering?)
- Wat zijn goede voorbeelden van aanbod dat goed past bij het vmbo?
- Is er voldoende aanbod voor het vmbo beschikbaar? Waar heeft u behoefte aan?
- Hoe verloopt de samenwerking met culturele instellingen (procedure, contact, overleg, samenwerking, etc.)? Wat kan beter, anders?
- Welke praktische eisen stelt u aan het aanbod voor het vmbo?

Doorstroom

- Hoe zou de doorstroming naar kunstbeoefening in de vrije tijd moeten verlopen of kunnen worden gestimuleerd? Welke knelpunten doen zich daarbij voor?

Subsidieregeling

- Het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Prins Bernhard Cultuurfonds zijn bezig met het ontwerpen van een nieuwe subsidieregeling voor cultuureducatie in het vmbo. Biedt zo'n regeling kansen? Op welk vlak? Aan welke eisen zou zo'n regeling moeten voldoen?
- Welke eisen zouden de fondsen moeten stellen aan de culturele instellingen en aan de scholen als ze een project voor subsidie in aanmerking willen laten komen? (*eventueel helpen*: draagvlak in het team/ bij de directie van de school, draagvlak binnen de culturele instelling, inbedding van culturele activiteiten in het onderwijsprogramma, duurzaamheid van het project/ verankering in de school)

BIJLAGE 3: CHECKLIST VRAGEN INTERVIEWS CULTURELE INSTELLINGEN

Cultuureducatie binnen de instelling

- Is cultuureducatie voor scholen de kerntaak van uw instelling of een afgeleide taak?
- Heeft u veel ervaring met aanbod voor het voortgezet onderwijs?
- Heeft u ervaring met specifiek aanbod voor het vmbo? Zo ja, welke programma's heeft u ontwikkeld? Zo nee, waarom niet?
- Welke lessen heeft u getrokken uit de ervaringen met het vmbo?
- Wat in de praktijk wensen en behoeftes van het vmbo zijn (docenten en leerlingen);

Eisen aan het aanbod van culturele instellingen

- Hoe betreft u de school bij de ontwikkeling van het aanbod? Hoe inventariseert u wensen en behoeften? Op welke wijze en in welk stadium (coproductie? betrokkenheid bij concept? of alleen bij uitvoering?)
- Hoe komt u aan deze wensen en behoeftes tegemoet?
- Wat de ervaringen zijn met het aanbod (wat is geslaagd? wat is achteraf gezien verbeterbaar?) Hoe oordelen de vmbo-scholen over het aanbod?
- Aan welke eisen moet aanbod voor het vmbo voldoen?
- Moet er in het aanbod rekening worden gehouden met verschillen binnen het vmbo, bijvoorbeeld tussen leerlingen van de verschillende leerwegen? Op welke manier?
- Hoe verloopt de samenwerking met de scholen (procedure, contact, overleg, samenwerking, etc.)? Wat kan beter, anders?

Doorstroom

- Hoe zou de doorstroming naar kunstbeoefening in de vrije tijd moeten verlopen of kunnen worden gestimuleerd? Welke knelpunten doen zich daarbij voor?

Subsidieregeling

- Het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Prins Bernhard Cultuurfonds zijn bezig met het ontwerpen van een nieuwe subsidieregeling voor cultuureducatie in het vmbo. Biedt zo'n regeling kansen? Op welk vlak? Aan welke eisen zou zo'n regeling moeten voldoen?
- Welke eisen zouden de fondsen moeten stellen aan de culturele instellingen en aan de scholen als ze een project voor subsidie in aanmerking willen laten komen? (*eventueel helpen*: draagvlak in het team/ bij de directie van de school, draagvlak binnen de culturele instelling, inbedding van culturele activiteiten in het onderwijsprogramma, duurzaamheid van het project/ verankering in de school)

BIJLAGE 4: OVERZICHT GESPREKSPARTNERS

Gerbrand de Lange	Directeur vmbo Compaen, Zaandam
Iris van der Boon	Hoofd Afdeling Onderwijs&Wijken, cultureel centrum Leeuwenkuil, Deventer
Willemien Bronkhorst	Coördinator Kunst&Cultuur, vmbo Reggesteyn, Nijverdal
Rob Cerneus	Cultuurcoördinator en CKV-docent vmbo Compaen, Zaandam
Nelleke Douw	Hoofd Onderwijs, het Koorenhuis Den Haag
Lennard Gols	Burgerweeshuis, Cultuur- en poppodium Deventer
Fura Grol	Cultuurcoördinator 't Stormink, Etty Hillesum College Deventer
Marijke van de Haterd	Projectmanager Educatie, Museumgroep Leiden
Judica Lookman	Hoofd Afdeling art Education, Edu-Art Gelderland
Ariela Netiv	Directeur Regionaal Archief Leiden
Dionne Schrijer	Cultuurcoördinator 't Slatink, Etty Hillesum College Deventer
Collin Vaneker	Projectleider NAXT, Muziekschool Twente